

GONDOLATOK A MAGYAR LEVÉLTÁRÜGY JÖVŐJÉRŐL

THINKING ABOUT THE FUTURE OF HUNGARIAN ARCHIVAL SCIENCE. Archives are considered to be essential elements of the functioning of a democratic state. Besides preserving national heritage, the Hungarian archival system plays a key role in public administration and legal security. In contrast with certain statements, this profession has produced outstanding achievements in the last decades. The work has become more professional, and its institutions have become stronger, and it met the demands placed on them. After 2000 political decision-makers paid greater attention to the situation of the archives for a few years, but this tendency stopped, and politics is willing to support the activities of the archives only slightly. The effort of giving some tasks of archival work to organs of public administration or private sector is more and more perceptible. This all is happening at the worst time possible. Partly new needs have previously arisen toward the archives in society, public administration and scientific life, which force the related institutions to change appreciably. Solving these problems is getting urgent. Furthermore, the archives are expected to suit the needs with tight fiscal sources. We have to face two main tasks: adapting. We have to face two main tasks: adapting ourselves to the different circumstances and producing the necessary financial sources.

BEVEZETŐ

A levéltárak az állam demokratikus működésének alapintézményei. Tevékenységük során az Alkotmányban megfogalmazott jogok és értékek érvényesülését segítik elő:

- Az emberi méltósághoz való jog gyakorolhatósága (54. § (1) bek.)
- A szabad véleménynyilvánítás joga és a közérdekű adatok megismerésének alapjoga (61. § (1) bek.)
- A sajtó szabadságának gyakorolhatósága (61. § (2) bek.)
- A művelődéshez való jog érvényesíthetősége (70/F. § (1) bek.)
- A tudományos élet szabadsága (70/G. § (1) bek.)

Az Európa Tanács 2005. november 14-én kiadott 2005/835/EK számú ajánlása külön is kiemeli a levéltárak jelentőségét „az európai történelem és kultúra megértése, valamint [...] a társadalom demokratikus működése szempontjából”.

A magyar levéltári rendszer a nemzeti örökség fenntartása, megőrzése mellett kiemelkedő szerepet játszik az államigazgatás és a jogbiztonság folyamatoságában, illetve az állampolgárok személyes és közösségi identitásának erősítésében.

Az elmúlt évtizedekben a levéltáros szakma – ellentétben egyes állításokkal – jelentős teljesítményt mutathat fel. Szakmai munkája professzionálissá vált,

intézményei megerősödtek, mind a szellemi életet, mind pedig az igazgatási funkcióit tekintve megfelelt a vele szemben támasztott követelményeknek. Az ezredfordulótól számítva néhány évig még a politikai döntéshozók is nagyobb figyelmet szenteltek tevékenységüknek: jelentős előrehaladást sikerült elérni az állományvédelem terén (1997. évi CXL. tv. 34/A. § (1) bek.), és a szemlélet változása lehetővé tett egy már-már programnak is nevezhető levéltárépület-építési sorozatot.

Úgy látszik azonban, hogy a korábban tapasztalt tendencia az utóbbi években megfordult, ma a politika mintha hátat fordítana nekünk. Tevékenységünk egy kis szeletének támogatására mutat hajlandóságot, illetve egyre inkább érzékelhető az a törekvés, hogy a levéltári feladatok egy részét az államigazgatás szervezeteinek vagy a magánszférának adja át.

Mindez a lehető legrosszabbkor történik. A társadalomban, a közigazgatásban és a tudományos életben ugyanis az utóbbi időben olyan, részben új igények fogalmazódnak meg a levéltárakkal szemben, amelyek hirtelen és jelentős alkalmazkodási, változási kényszert jelentenek. Ezek részben már huzamosabb idő óta jelen vannak, de megoldásuk mára vált akuttá, sürgetővé. Nekünk pedig a jelentősen szűkülő anyagi források, lehetőségek közepette kellene megfelelnünk e kihívásoknak. Tetézi a helyzet anakronizmusát, hogy a kritikus területek jó részében a közeljövőben olyan (nagyreszt uniós) források nyílnak meg, amelyek reális esélyt jelenthetnének a levéltárak számára is a megfelelő konverzióra.

Fordulóponthoz érkeztünk. Nem elsősorban a bennünket jellemző elégtelenségek miatt, sokkal inkább a megváltozott környezet kényszerít minket a változásra. Két alapvető feladat áll ma a levéltári rendszer előtt: a megváltozott környezethez való alkalmazkodás és az ehhez szükséges források előteremtése. A problémák gyökere kettős: részben koncepcionális és strukturális, részben pedig pénzügyi.

Változó kultúrafelfogás – alkalmazkodási kényszer

1. A változások általános jellemzői

Magyarországon talán a kulturális stratégiák azok, amelyek ciklusról ciklusra, azon belül miniszterenként is a legtöbbet változnak. Épp ezért hibát követnénk el, ha a ma érvényes kultúrastratégiát mindörökké érvényes dogmának tekintenénk, és kizárólag annak zsinórmértéke szerint fogalmaznánk meg a levéltári rendszer fejlesztésével kapcsolatos céljainkat. Ugyanakkor természetes az is, hogy a változó környezetnek és magának a kultúrának is vannak olyan elemei, amelyeket egyetlen stratégia sem tud megkerülni, azokra valamilyen választ kell adnia.

1.1. A kulturális kínálat hihetetlen módon kiszélesedett, ami részben a tájékozódás új dimenzióit nyitotta meg, ugyanakkor a hétköznapi fogyasztó számára jelentős mértékben meg is nehezítette az értékek felismerését, az olcsó bulvár és a minőségi szétválasztását. Ezzel megnehezedett a hagyományos, értékorientált kulturális javak társadalmi értékesítése, az arra szakosodott intézmények egyre hátrányosabb helyzetbe kerülnek, a források megszerzését illetően. Ebből a helyzetből vagy az értékközvetítés új – nemegyszer a gazdaságból vagy épp a bulvárból kölcsönzött – eszközeivel próbálnak kitörni, vagy/és a forrásosztó rendszerekhez, döntési pontokhoz közelebb kerülve próbálnak a köz asztaláról minél nagyobb falatot megszerezni (az igazán sikeres próbálkozások – már csak azért is, mert a két törekvés hatványozottan segíti egymást – az és típusú útkeresések).

1.2. Itt kell megemlítenünk a kultúrafogyasztásban és a javak létrehozásában azt az elemi változást is, amelyet az új technikák és alkalmazások megjelenése okozott, és amely a megújító, értékteremtő hatás mellett a társadalom kettéosztásával is együtt járt, a hozzáférés lehetőségeinek, képességeinek, adottságainak eltérései szerint. Ebből következően a kulturális javakhoz való hozzáférés egyenlő esélyeinek a megteremtése ezen a területen is a legfontosabb programmá vált.

1.3. A másik tetten érhető esemény a közkultúra (a köznek, a plebsnek szóló kulturális tartalmak) jelentős felértékelődése. Ennek szoros összefüggése van a társadalmi (és kulturális) esélyegyenlőség megteremtésének, erősítésének általánosan (az EU-ban különösen) uralkodó követelményével. Felfogható azonban a kultúra válaszának is a bulvárkultúrával szemben, és tán az sem eretnek gondolat, hogy a politikai marketing is mindinkább a „hétköznapi emberekre” koncentrált, és ebből adódóan a döntéshozók is gyakorta szponzorálnak olyan kulturális programokat, amelyek erősítik őket céljaik elérésében. Nem utolsó helyen kellene említenünk azt a demográfiai, társadalmi helyzetet, amelyet abban foglalhatunk össze, hogy a jóléti társadalmakban (ha ez a fogalom egyáltalán jelent még valamit) az emberek mind hosszabb ideig élnek, mind több a szabadidejük, egyre képzetesebbek, és közülük sokaknak gyarapodik a kultúrára fordítható pénze is, és lényegesen több időt szánnak arra, tehát fogyasztói potenciáljuk növekszik. Ez persze azt is jelenti, hogy recesszió idején könnyen fordulnak az olcsó, kevésbé értékes vagy egyenesen értéktelen termékek felé. (A mai Magyarországon mindkét folyamat tetten érhető.)

1.4. Az előző kettővel szemben a levéltárak számára (is) kedvező jelenség, hogy a fejlett társadalmakban, a feltorló társadalmi problémákra adandó egyik válaszként jelentősen felerősödött az identitáskeresés, a személyes és közösségi önazonosság megfogalmazásának és erősítésének törekvése, a globalizáció mellett (vagy ellen) a nemzeti kultúrák sokszínűségének tudatos megőrzése.

1.5. Végül az egyéb, fontos momentum mellett, a kultúra és a gazdaság kapcsolata is előtérbe került. A kultúraipar ma az egyik legdinamikusabban fejlődő ágazat. Ez részben azzal a következménnyel jár, hogy a források jó része fordítódik olyan fejlesztésekre (legfőképp a pihenő- és a kulturális turizmusra), ame-

lyek mérhető, anyagiakban megnyilvánuló eredményeket hoznak. Részben pedig a jelenség kihatással van arra is, hogy a kultúra „termelőit” is igyekezzenek valamilyen módon mérhetővé tenni, monitoringnak alávetni. Ez a törekvés veti fel leginkább a levéltári szervezet és az egyes levéltárak belső irányítási-ellenőrzési rendszerének, vagy például a levéltári normarendszer – utóbbi esetben jó évtizede húzóó – fejlesztésének, illetve kidolgozásának szükségességét! Jól illeszkedik ebbe a gondolatsorba a jelenlegi kulturális miniszter által 2006. december 13-án (Luca napján!) jegyzett vitaanyag egyik kitétele: „A kulturális modernizáció a teljesítményelvű követelményrendszer kialakítását, intézmények stratégiai (menedzsment) tervezését jelenti, illetve nyitást külső források felé.”

1.6. Összegzés. A levéltárak egy olyan környezetben kelnek versenyre a források és a presztízs növeléséért (de legalább az elért pozíciók megőrzéséért), amelyben a versenytársak száma egyre csak nő, a forrásosztók pedig – különösen pénzsűkében – elsősorban azokat a fejlesztéseket preferálják, amelyek a közkultúrát (a köz kultúráját) erősítik. Ugyanakkor lehetőségekkel kecsegtet a számukra az, hogy olyan iratok birtokosai, amelyek jelentős közérdeklődésre tarthatnak számot, tevékenységük alapvető lehet az identitáskeresés igényének felkeltésében, az önazonosság-tudat erősítésében, és mindehhez társulva e javak alkalmasak az infokommunikációs eszközökön keresztül történő közvetítésre (is), és így a levéltárak hozzájárulhatnak a hozzáférés esélyének növeléséhez.

2. A kulturális kormányzat levéltárképe

2.1. A közkultúra előtérbe kerülése

A fentiekben említettek következménye, hogy a kulturális igazgatásban egyre nagyobb teret nyer a *közkultúra* fogalma. Azok a területek, amelyeket ide sorolnak, jelenleg privilegizált helyzetet élveznek a forráselosztásban, az arra vonatkozó programokban pedig központi helyet foglalnak el. És a gond itt kezdődik. A fogalom tartalma még nem véglegesült a kulturális kormányzat szóhasználatában. Bizonyosan és egyértelműen ideértik a közművelődési szférát (művelődési intézményeket), a múzeumokat és a könyvtárakat. A levéltárak azonban leggyakrabban hiányzanak a felsorolásokból. Jól példázza ezt a jelenlegi miniszter *A kulturális modernizáció irányai* című tézisgyűjteménye, mely az első fejezetében tárgyalja a modernizáció egyik stratégiai prioritását, az esélyteremtés elősegítésére megfogalmazott Kulturális vidékfejlesztés programot, ezen belül is a kifejezetten a közkultúra erősítésére megfogalmazott KÖZKINCS-et. Nos, ebben a fejezetben hallhatunk művelődési házakról, könyvtárakról, múzeumokról, de a levéltár kifejezést hiába keressük. A levéltárra vonatkozó elképzelések csak a

következő, *Kultúra és oktatás: tehetséggondozás* című fejezet egyik rövid alfejezetében jelennek meg, a szöveggörnyezettel való különösebb kapcsolat nélkül.

Az alfejezet tartalma maga is sajátos. A levéltári problematikából egyetlen kérdést emel ki, melyet a címében is megfogalmaz: *Levéltár és nyilvánosság*. Ami kiderül belőle, az annyi, hogy a széles körű hozzáférés elősegítése érdekében szükséges az intézményi szolgáltatások bővítése, de ehhez paradigmát kell váltanunk (ám ennek mibenlétét nem tisztázzák). Említi még néhány mondatban a levéltári történelemórák szükségességét (a szövegről érződik, hogy eredetileg egy értelmes összefoglalás lehetett, csak a programszerkesztők hozzá nem értése szűkítette le az értelmetlenség határára).

Amíg tehát a kulturális kormányzat impozáns programokat fogalmazott meg a közművelődési, könyvtári és múzeumi intézmények számára, addig a levéltárak fejlesztésével kapcsolatban egyetlen forráskoncentrációra épülő elképzelése sincs, kivéve talán azt a bizonytalan minisztériumi deklarációt, amely szerint a vidéki kulturális modernizációt segítő KÖZKINCS program kedvezményezettjei között a levéltárak is szerepel(het)nek. (A fontosabb kulturális programok: a már említett KÖZKINCS, benne a valaha önálló AGÓRA, az integrált koncepció mentén működő multifunkcionális közösségi központok létrehozására; TENGERTÁNC a népi hagyományörzés erősítésére; PORTÁL a könyvtári rendszer fejlesztésére; OLVASÓ ORSZÁG olvasásfejlesztési projekt; ALFA PROGRAM a múzeumok „látogatóbarát” fejlesztésére és oktatás-képzési szerepének erősítésére; ALFA PLUSZ az önkormányzati múzeumok együttműködésének erősítésére.)

Miniszterek és az ő programjaik jönnek és mennek. Általában – tegyük hozzá. Most azonban gyökeresen más a helyzet. Ha a személy vagy a program esetleg változik is, hatása sokkal erőteljesebben és materiálisabban él tovább, mint elődjeié, hiszen azok a programok, melyeket nem szándék nélkül soroltam fel, transzformálódnak a Nemzeti Fejlesztési Tervbe, annak előbb elméleti megalapozásává válnak, majd konkrét pályázati kiírások formájában öltenek testet. Mivel jelentős fejlesztésekre az elkövetkező években jóformán csak az NFT2 keretében lesz mód, a jelenlegi pozíciószerezés alapvetően meghatározza majd az egyes intézményi rendszerek jövőjét!

Persze, akár a kulturális kormányzat védelmére, elmondható más is. Jelesül az a dicsérendő helyzet, amely a levéltárak térfoglalását jelenti a Nemzeti Kulturális Alapban. Ez nagy részben köszönhető annak a kegyelmi pillanatnak, amikor 1997-ben a kulturális örökségvédelmi „salátatörvény” egyik kevésbé feltűnő bugyrába sikerült becsempészni a 2%-os klauzulát, de mindenképp dicsérendő azok ténykedése is, akik e pozíció megőrzésén fáradoztak. (Mellesleg megemlítjük azt is, hogy a jogszabály 93. §-a szerint a közgyűjtemények fenntartóinak a foglalkoztatottak létszámának meghatározásánál figyelembe kell venniük „az e törvény hatálya alá tartozó intézmények jogszabályban előírt alapfeladataiból, az ezek teljesítéséhez szükséges feltételekből, valamint szervezeti és működési rendjéből adódó foglalkoztatási követelményeket.” A 2007. évi költségvetési

intézkedések mutatják a leginkább: a jogszabályokra is igaz, hogy minden anynyit ér csak, amennyi megvalósul belőle.)

2.2. A közgyűjtemények versenyhelyzete

Szokás ebben a tekintetben a minisztérium érdekérvényesítő képességét kicsinyelni. Ebben van némi igazság, bár természetesen, mint minden, ez is viszonyítás kérdése, hiszen a kultúrára fordítható források a költségvetés 1,5%-át és a GDP 0,5%-át érik el (2005). Ez közel háromszorosa Írország és másfélszerese Franciaország finanszírozási arányainak. Gazdasági teljesítményben hozzánk közelebb álló országokat véve összehasonlítási alapként, háromszorosa a lengyel és cseh, ötszöröse a görög költségvetés ráfordításainak (OECD-adatok). Viszonyított szemlélet szerint tehát a kulturális kormányzat forrásszerző képességét nem érdemes lebecsülni (más kérdés, hogy ez a pozíció – az Államreform Bizottság működésének árnyékában – napjainkban rohamosan halványodik). A levéltárak számára a problémát tehát nem közvetlenül a minisztérium presztízse jelenti, hanem az a szerep, fontosság, amelyet azon belül elfoglálnak, illetve amelyet a minisztérium jelenlegi vezetése tulajdonít nekik.

Az okok nyilván többszálúak. A levéltárak feladatainak többsége (és tegyük hozzá: egyre inkább!) kívül esik a kultúra manapság használt fogalmán. Tevékenységükben egyre nagyobb szerepet kap pl. a szervezőmunka és egyre kevesebbet a tudományos kutatómunka. Úgy tűnik, a kulturális vezetés számára a levéltárak egyre inkább csak mint az egyébként általuk is elismert és értékelt kulturális javak, a nemzeti örökség egy meghatározó részének őrzői érdekesekek. A kulturális modernizáció vagy azon belül a kulturális vidékfejlesztés paradigmáinak keretében jóformán egyetlen téma az, amelyben innovációs lehetőséget látnak: az őrzött kulturális javak közzététele, mégpedig a most szent tehénként tisztelt digitalizáció révén. Ehhez társulva nyílhat lehetőség a levéltári anyag oktatási célú felhasználására, a levéltárak és az oktatás kapcsolatának új típusú megerősítésére, átfelművelésére („modernizációjára”). Ha levéltár – akkor körülbelül ennyire jutnak gondolatainkban a ma döntéshozói.

A problémák egy másik csoportja a hivatali rekrutációból, illetve a szakma nagyságából táplálkozik. A kulturális minisztérium vezető posztjain immár huzamos idő óta olyanok ülnek, akik a művészeti, könyvtári vagy múzeumi kérdésekben jártasak vagy viszonylag könnyen képesek eligazodni bennük, míg a levéltárak „nem kulturális” feladatvégzése idegen terep a számukra. Nem felkészületlenségük, képességeik miatt, csupán azért, mert míg a könyvtár és a múzeum mibenlétéről mindenki rendelkezik bizonyos benyomással, ismerettel, a levéltárak esetében ez sokkal nehezebben szerezhető meg.

További probléma a szakma nagysága, mely eltörpülni látszik a múzeumi vagy a könyvtári szervezethez viszonyítva. A könyvtárak bizonyos preferáltságát az is segíti, hogy olyan országos hálózattal rendelkezik, amely felkeltette a

modernizálók érdeklődését és a könyvtárakat a települési kulturális intézményi integrációs tervek középpontjába helyezték. A múzeumokat pedig a politika (de a hétköznapi gondolkodás is) mindinkább köti ahhoz az innovatív iparághoz, melyet turizmusként szoktunk összefoglalni.

A kulturális politika szemszögéből az a meghatározó szerep, amelyet a levéltárak pl. a jogbiztonság fenntartásában, a közigazgatás működésében játszanak, másodlagosnak tűnnek, vagy legalábbis számukra nem képeznek preferenciaalapot. Hasonlóképp van az iratrendezéssel, selejtezéssel és más levéltári alaptevékenységgel.

Manapság a „nyitott vagy szolgáltató levéltár – szolgáltató állam” vagy a „levéltári anyag digitalizálása – a kulturális javakhoz való hozzáférés esélyének megteremtése” kapcsolatpárok azok, amelyek a modernizálók füleit megnyitják. (Hozzátehetjük még ehhez az immár szintén bevetté vált „állományvédelem – örökségvédelem” fogalompárt.)

2.3. A kultúrafinanszírozás

A kultúrafinanszírozás irodalma egyre szélesebb, és – különösen vizsgálódásunk kereteiben – egyre kevésbé áttekinthető. Ma már több hazai felsőoktatási intézményben működnek művelődés-gazdaságtani tanszéki csoportok és a művelődés-gazdaságtan kötelező tantárgy az említett képzések keretében. A kérdést illetően a politika szereplői is különös ambícióval fogalmazznak meg programokat, víziókat.

Ha a levéltárak finanszírozását tekintve a kultúra tengelye mentén gondolkodunk, akkor szembesülnünk kell azzal a ténnyel, hogy a politikai pártok gyakorlatilag az általuk vallott államfelfogásoknak megfelelően fogalmazzák meg a kultúrafinanszírozására vonatkozó elképzeléseiket is.

A jelenlegi kulturális kormányzat konkrét, ágazati finanszírozási koncepciója lényegében nem létezik, illetőleg láthatóan a művészetek finanszírozási „modernizációjára” koncentrál. A közgyűjteményekre vonatkozó alapelvek viszont már megfogalmazódtak.

A levéltárak azonban – amennyiben alapfeladataiknál maradnak – csak tevékenységük kis szegmensében lesznek alkalmasak pl. a brit Arts & Business rendszer adaptálására. A finanszírozásukat egyértelműen az állami, önkormányzati gondoskodás körében kell megoldani. Így értelmezendő a modernizációs koncepció alaptétele is: „Az állam azokat a feladatokat finanszírozza (intézményi vagy feladatfinanszírozás formájában), amelyek pénzellátása közérdek, de mástól az el nem várható, nem remélhető.”

Mindez persze nem menti fel a levéltárakat annak keresésétől, kutatásától, hogy tevékenységeik azon szűk szegmensében, ahol közvetlenül kapcsolódnak be az új kulturális javak, termékek létrehozásába (a levéltári anyag használatra bocsátása: könyvkiadás, rendezvények stb.), miként tudnak az új finanszírozási követelményeknek megfelelni. Tevékenységükben – a miniszteri koncepciónak

megfelelően – keresni kell szolgáltatásaik piacra helyezésének útjait, feladataik összekapcsolását a gazdasági és a civil szférával, a velük való együttműködés elveit és gyakorlatát kialakítva megteremteni a feladatfinanszírozás sokszínűségét.

A kisebbik jelenlegi kormánypárt a kultúrafinanszírozás radikális reformját látná szívesen. A párt jelenlegi elnökének programja szerint: „... decentralizálni kell az elosztási rendszert ... az államnak meg kell szüntetnie fenntartói jellegét azokban az intézményekben, amelyek nem országos hatáskörűek vagy nem központi kulturális infrastruktúrát biztosítanak. A nemzeti alapintézmények körét és feladatait meg kell határozni, költségvetési támogatásukat pedig biztosítani kell, hogy ne pályázgatással és a monopóliumukat kihasználó, piactorzító gazdasági tevékenységgel törekedjenek a pótlólagos források megszerzésére”.

Az ellenzéki parlamenti párt a jelenlegi kormány által preferált angolszász liberális jólétiállam-moddellel, illetőleg a magas állami újraosztásra épülő skandináv típusú jóléti állammal szemben az ún. „rajnai modell” (Németország, Ausztria) felé közelítené a magyar államberendezkedést, de nem a teljes adaptálással, hanem a saját modell megteremtésével. Ez a kormánypártokéhoz képest az állami szolidaritás és szerepvállalás fontosságát hangsúlyozza. Finanszírozási kiterjedtségét tekintve középutat jelöl ki az angolszász „kisállam” koncepció, illetőleg a skandináv, erőteljesen redisztributív rendszer között. Bár a kultúrafinanszírozást tekintve az ellenzéknek jelenleg nincs deklarált célkitűzése, nyilvánvaló, hogy a jelenlegi kormánypártokhoz képest szélesebb kört vonna be (különösen az esélyegyenlőség szempontjait figyelembe véve) az állami finanszírozásba. Ez persze nem jelenti azt, hogy az ellenzék ne keresné a finanszírozás „pótlólagos” vagy „alternatív” lehetőségeit.

Összegezve: a mai kormány és ellenzék államkonceptiója alapfilozófiájukat tekintve is ellentétesek. Kormányváltás esetén bizonyára a koncepció változására is számítani lehet. Vannak azonban olyan elemek, amelyek változatlanok tűnnek ebben az esetben is. Ezek elsősorban

- a költségvetésű kulturális menedzsment megkövetelése,
- a kulturális intézményeknél a mérhetőség, a monitoring szempontjának előtérbe helyezése,
- az egyéb forrásból is finanszírozható tevékenységek, projektek (esetenként intézmények, intézményi formák) esetében az állami szerepvállalás csökkenése vagy megszűnése.

VÁLTOZÓ TÁRSADALMI TÉR – KIHÍVÁSOK

1. Az infokommunikációs forradalom következményei

Napjainkra az információ szolgáltatása, megszerzése, terjesztése a társadalom szervezésének, sőt a gazdaság működésének is talán legfontosabb tényezője lett. Korunkat szokás információs társadalomként is emlegetni. Az adatcserében való részvételünk része mindennapjainknak, és mindinkább meghatározza helyünket, lehetőségeinket és pozíciónkat a társadalomban. Az informatika, amely az adatcsere expanziójának legfőbb előmozdítója, nemcsak mikrokörnyezetünkre van hatással, hanem átalakítja az államról vallott felfogásunkat, az állammal és szervezeteivel kapcsolatban megfogalmazott elvárásainkat is. Érzékenyebbek vagyunk működésének demokráciaellenes attitűdjeire, átlátni, ellenőrizni szeretnénk, nyitottságot és szolgáltatást várunk tőle.

Az adatáramlás felgyorsulása, mind teljesebb szabadsága egyben átalakította környezetünket és így fogyasztási szokásainkat is. A média „sekélyesedése”, bulvárosodása, az új technikák alkalmazásában jártasak és az arra képtelenek közötti társadalmi szakadék, a szellemi javak gyors, szinte azonnali megszerzésére való törekvés és az ezzel együtt járó felületesség mind-mind kísérőjelenségei, de hovatovább már meghatározói a változásoknak.

Nyilvánvaló, hogy a levéltárak nem léphetnek ki ebből a térből, annak klímájához aklimatizálódniuk kell. A kihívások különösen az alábbi területeken érhetőek tetten.

1.1. A magyar társadalom mediatizált. A média (főként az audiovizuális média) szerepe, hatóereje a nyugati társadalmakhoz mérten is óriási. Karikírozva: aki nincs benne, az talán nem is létezik. A széles közvélemény számára legalábbis nem. A tömegek figyelmét azonban inkább a populáris, sok esetben bulvár, könnyen befogadható, ismereti háttérrel nem kívánó termékek kötik le, és a minőséget közvetítőknél csak akkor van esélyük, ha portékáik „piacképesek”, és azt „a közönség éberségét kijátszva”, megfelelő módon, technikákkal és eszközökkel képesek eladni. A termék valódi tartalma ebben a tekintetben csak másodlagos, az elsődleges az *érzés*, amit a fogyasztóban keltünk vele szemben. (Napjaink példája: a Van Gogh-kiállításához hasonló művészeti termék már nem egyszer megfordult Magyarországon, de a *különlegesség, a szenzáció, a kihagyhatatlan* érzése talán még egyik kapcsán sem uralkodott el ilyen mértékben.)

E tekintetben a levéltárak nincsenek rossz kiindulási pozícióban. Az általuk őrzött iratok az élet „teljességének” és bonyolultságának lenyomatai. Visszatükrözik a társadalom működését az állam valamennyi szegmensében, de informálnak a mikrokörnyezetekben bekövetkezett változásokról és akár egyetlen személy életútjának mozzanatairól is. Az emberi tudás őrzőhelyei közül – ebben a tekintetben – kétségkívül privilegizált helyzetben vannak, és e lehetőség fel- és kihasználása rajtuk is múlik.

1.2. Az infokommunikációs szolgáltatások használói gyorsan akarnak az általuk keresett információhoz jutni. Mivel többnyire *hétköznapi emberek*, és nem a történész céh felkent tagjai, az adatok környezetével, kapcsolódásaival, összefüggéseivel kapcsolatban alig-alig rendelkeznek előismeretekkel, a „terméket” emészthető formában és olyan csomagolásban kérik, amelyről leolvashatják annak felhasználási módját is. Körükben – és ez rohamosan gyarapodó társadalmi réteg – az ismeretszerzés legfőbb eszköze ma már az internet.

1.3. A levéltárakban mind gyakrabban megjelenő *hétköznapi embert* többnyire nem a „nagy összefüggések” megértése iránti vágy hajtja. Érdeklődése praktikusabb. Szűkebb környezetét, de leginkább önmagát szeretné megismerni, ehhez keres segítséget. Identitáskutató. Mára nálunk is az „amatőr” (a lakóhely, az intézmények, szervezetek, jeles személyek és események után érdeklődő) helytörténészek és a családkutatók kerültek túlsúlyba, még ha nem is olyan számban és arányban, mint a gazdaságilag fejlett országokban. Megjelentek az építészeti örökség kutatói (tömegesen a saját házuk tervrajza, jogbiztosító iratai, de esetenként a története után is érdeklődők), és már érzékelhető a növekvő igény a saját személyes történet rekonstruálására is (elvesztett iskolai bizonyítványok, tulajdonok keresése stb.).

1.4. A levéltárakra is igaz, hogy az általuk az interneten szolgáltatott információkat gyakorta „spontán kutatók” használják fel, akik esetenként egészen távoli érdeklődési pontokból indulva, „szörfözéssel” jutnak el a levéltári adatokig. (Tipikusan ilyen felhasználók pl. azok a diákok, akik leckéjükhöz keresnek segédanyagot.) A jövőben minden bizonnyal ők lesznek a levéltári adatfelhasználók legnépesebb csoportja. Ennek azonban az az előfeltétele, hogy a levéltári elektronikus információk hozzá legyenek kapcsolva azon rendszerekhez, amelyek segítségét a felhasználók a keresés során igénybe veszik. A keresések ismétlődését, tudatosabbá válását pedig mi sem segítené jobban, mint az, ha a keresett témával kapcsolatos, különböző levéltárakban (netán könyvtárakban, múzeumokban) kezelt információk egyetlen keresőfelület alatt vagy egyetlen keresési akcióval elérhetőek lennének.

1.5. Jelentős változás állt be az akadémikus történeti kutatásoknál is. Előtérbe került a jelenkortörténet (20. század, háborúk, '50-es évek, 1956, rendszerváltozás stb.), a hazai történettudományban is teret nyertek az új, elsősorban társadalomtudományi megközelítések (mentalitástörténet, kliometria, psychohistory stb.), amelyek nemcsak módszereikben, de a levéltáraktól igényelt forrásbázis tekintetében is élesen különböznek az eddigi elvárásoktól. Tömeges, „hétköznapi” algoritmusokra kíváncsiak, előnyben részesítik a szekunder forráshasználót, analitikájukba adattömegeket vonnak be. Ők ma a levéltárak legélesebb kritikusai. Mivel nem az exkluzivitás érdekli őket, a hétköznapi történetek „határérték alatti” dokumentumtömegeit keresik és kérik rajtunk számon, és a megőrzési stratégiák megújítására ösztönöznek bennünket.

1.6. A *Paper Boom* („iratrobbanás”) radikálisan átalakította a feladatvégzés szerkezetét. A levéltárosok immár nem egyszerű átvevői és megőrzői az iratok-

nak, hanem az irattermelés proaktív szereplői. Feladataik között mind nagyobb szerepet kap a szervellenőrzés, az iratkezelés állapotának, folyamatának számbavétele. A levéltári tevékenység az elmúlt néhány évtizedben (Magyarországon is) szakszerűsödött és nagymértékben szakosodott. Az elektronika térnyerése az igazgatásban egyben azt is jelenti, hogy a levéltárak csak akkor lesznek képesek a jövőben feladataik ellátására, ha részt vesznek (kapnak!) az iratképzést (adatbevitt) megelőző tevékenységekben, jelesül a szoftverek követelményrendszerének meghatározásában, rendszerbe állításában, a programozási folyamat megtervezésében és elindításában. A levéltáraknak együtt kell lélegezniük az igazgatói rendszerekkel, tudomásul véve a társadalmi munkamegosztásban eddig elfoglalt helyük természetes átpozicionálódását, tehát azt, hogy feladataik immár nem (csak) a kultúrához kötik őket, hanem mindinkább a közigazgatáshoz. A levéltárakkal kapcsolatos gondolkodás legérzékenyebb és legnagyobb kihívást jelentő feladata lesz annak az eldöntése, hogy a két terület között továbbra is lebegve, avagy magukat végre valamelyikhez lekötve látják-e jónak jövőbeni működésüket.

2. A levéltáros önképe

Változik – mert változnia kell – a levéltárosok önmagukról kialakított képe is. Az elektronika kiterjedt szerephez jutása a közigazgatásban immár végleg a múltba utalja a minden levéltári szakágban egyaránt és azonos szinten otthonosan mozgó levéltáros ideálképét. Helyét egyre inkább a szakosodott levéltáros veszi át. Ez a folyamat már most is része életünknek. Oka a részterületek közötti arányváltás, a közigazgatással kapcsolatos tevékenységek (szervellenőrzés, szervnyilvántartási feladatok, iratátvétel előkészítése, ellenőrző rendezések stb.) túlsúlyba kerülése, illetőleg új feladatok beépülése a mindennapi munkavégzésbe (elektronikus nyilvántartásokkal, adatbázis-építéssel, a kiterjedtebb oktatással, közművelődéssel kapcsolatos kötelezettségek). Történész és/vagy levéltáros – ez a választási lehetőség gyakorta visszatérő témája az elmúlt évtizedek levéltárosi disputáinak. Ma már több dolog is nyilvánvaló:

2.1. A költségvetési megvonások még (remélhetően csak) rövid távon egyértelműen prognosztizálható folytatódása, a már említett szakosodási kényszer egyaránt azt eredményezi, hogy a levéltárosok jó része – lehetőségek híján – nem lesz képes intenzív, jelentős kutatási eredményeket felszínre hozó és azokat közzétévő tudományos tevékenységre. Ugyanakkor a levéltári anyag közzétételére minden eddiginél erőteljesebben megfogalmazódó társadalmi és kultúrpolitikai igény megköveteli a fokozott ütemű adat- és iratfeltárást, valamint feldolgozást.

Az egymással szögesen ellentétes folyamatok ütközése elkerülhetetlennek, az ellentmondás feloldása pedig jelenleg lehetetlennek látszik. A megoldás hosz-

szű távon csak az lehet, ha a feladatcsoportra pótlólagos források érkeznek a levéltári rendszerbe, vonatkozik ez elsősorban a személyi lehetőségekre és a teljesítmények megfelelő honorálására egyaránt. Ki kell jelentenünk azt is, hogy még a levéltárosok között sem kell/tud majd (jelenleg sem) mindenki érdemben a levéltári anyag tudományos feldolgozásával (kutatással) foglalkozni. Elképzelhető egy olyan munkamegosztás tudatos alkalmazása, melyben az adott feladatra legalkalmasabb levéltárosokat (a történeti muzeológus mintájára) szakosítjuk (s így a levéltári munkakörök a történész-levéltárossal bővülnek, ami esetleg együtt járhat a kutatónapok rendszerének felülvizsgálatával is). Nyilván ez a rendszer nem lehet teljesen merev, hiszen a társadalmi (és fenntartói) igények folyamatosan változnak, illetve a kutató levéltárosok sem élhetnek a levéltári feladatoktól teljes szeparációban, ugyanakkor lehetőséget adna egy-egy munkatárs esetében a komoly eredmények előfeltételének tekinthető huzamos, elmélyült tanulmányozásra.

Ebben a tekintetben eretnek kérdésként még annak felvetésére is veszem a bátorságot, hogy az egyébként csak viszonylagos hatékonysággal működő kutatónapokkal lekötött munkaidőt társadalmi szempontból nem lenne-e hasznosabb „tömbösíteni” egy-egy státuszhoz kapcsolva.

2.2. Mindemellett alapvető feladat a levéltártudomány presztízsének növelése. Ma a fiatalok – többségükben az egyetemek bölcsészkarairól kijöve – a történész karriert tartják szakmai kiteljesedésük természetes útjának. A jövőben el kell érniük, hogy a levéltárak egyéb alapfeladataihoz kötődő szakcikkek írása, tudományos munkákban, projektekben való részvétel mind több levéltáros számára vonzó legyen, és elvezessen akár a levéltártudományon belüli tudományos fokozat megszerzéséhez is.

2.3. A környezet változásához való alkalmazkodás nem a jövő levéltárosaira vár. Mi magunk is részesei, résztvevői vagyunk. Alkalmasságunk, készségeink, ismereteink erősítése napjaink megkerülhetetlen feladata. Mindez megköveteli, hogy a levéltári-levéltárosi képzés is igazodjon a folyamatosan változó helyzethez. Ezen a téren a Levéltári Kollégium által életre hívott munkabizottság már elkészítette javaslatait. E helyütt csupán azt tartjuk fontosnak hangsúlyozni, hogy az OKJ-s képzések mellett fontos lenne egy olyan továbbképzési rendszert működtetni, amely az alapismeretek nyújtása helyett a szakosítást, a speciális feladatok végrehajtási módszertanát helyezné a középpontba, folyamatosan megújuló panelekkel és tematikával képes lenne a változások követésére. Különösen fontos, hogy képzési rendszerünk váljon alkalmassá egy-egy új iratkezelési eszköz, módszer vagy szabályozás gyakorlati alkalmazásának segítésére, rendszerbe állítására.

3. Változó tér – változó levéltár

3.1. Mihamarabb pontos, szabatos, meggyőző és a szakma által általánosan elfogadott válaszokat kell megfogalmaznunk a levéltári/levéltárosi identitás kérdéseire, mert csak ekkor tudunk feleletet adni a létünk, működésünk céljára és értelmére vonatkozó kérdésekre, amelyeket a források elosztói és az állampolgárok nap mint nap feltehetnek nekünk.

3.2. A levéltár – Pierre Nora szavait idézve – „nem annyira a megőrzés, hanem inkább a megsemmisítés tudománya”. Mit őrzünk meg és mit adunk át az enyészetnek – ez a levéltáros alapdilemmája. Mi kerül be az „emlékezésre érdemesnek tűnő dolgok” tárházába, lesz része annak a töredéknyi irathalmaznak, melytől identitásunk megőrzését, az *élet(ünk)* jövőbeni rekonstruálhatóságát várjuk?

Fentebb már említettük azokat a kritikákat, amelyeket a társadalomtörténetírás fogalmaz meg a levéltárakkal szemben: gyűjtőmunkánk a hivatalra és nem az *életre* koncentrálnak. Pedig a történészek nem elhanyagolható része, az *Annales* nagy nemzedéke után már nem a *hivatalra*, az általa ritmizált és láttatott/kikényszerített történésekre, aktusokra (az eseménytörténetre) kíváncsi, hanem az egyes eseményekben tetten érhető, és az iratok – gyakorta nem is provenienciálisan összefüggő – sorozatából kinyerhető másodlagos információkra, amelyek algoritmusba állításával az *élet* működését, az emberi identitást kutatja.

Jól húzzuk-e meg a határokat akkor, amikor a hivatali iratok egy kis részének megőrzését tekintjük főcélunknak, de csak erőnk töredékét fordítjuk az azon kívüli irattermelés monitoringjára? Nem azoknak van-e igazuk, akik azt mondják, hogy az utóbbi száz év irattermelési forradalma azt eredményezte, hogy a hivatali iratok – amik addig szinte egyeduralkodó módon őrizték az emberiség történetét – már csak az egyik, ráadásul konstruált oldalát mutatják a valóságnak? A másik oldal a hivatal falain kívül, az emberek magánéletében rögzül, egyre inkább illékony e-mailek, digitális képek, sms-ek, elektronikus folyóiratok stb. formájában (s még ez is csak az egyik szegmense az általunk értelmezett „hivatalon kívüliségnek”).

Amikor a TÁH-iratokról vitázunk, valóban csak valamiféle illetékességi kérdésben foglalunk állást, nem inkább a levéltáros élet alapkérdésén gyötrődünk? És amikor azt kérdezzük, hogy helyes-e megőrizni a minta irattári tervekben selejtezhetőnek nyilvánított bírósági, ügyészségi akták tömegét, nem az új igények és a hagyományos kötetelmek ellentmondásait próbáljuk feloldani?

Mindezek azt mondatják velem, hogy ideje újragondolnunk a levéltárak *társadalmi küldetésének*, feladatának alapkérdéseit. Nyilván nem az azonnali irányváltás szándékával, sokkal inkább a még oly távoli cél felé mozgás megindításaként. Gondolkodásunkban nagyobb teret kell kapnia a magániratoknak, illetve a hivatali irattermelés azon dokumentumainak, melyek a nem *autoritatív történet-*

írás (William G. Rosenberg) megvalósítása szempontjából kiaknázható adatokat rejtegetnek.

3.3. Nem szabad elzárkóznunk az eddig jóformán gazdátlan területek feltérképezésétől és birtokbavételétől sem. Ilyen például a „nem rögzített emlékezet” programszerű gyűjtése az *oral history* (pl. az OHA által) mára már kidolgozott és begyakorlott módszertanával. Hisz miért is maradna úgy, hogy az egyetlen valóban tömeges életinterjú-sorozat darabjait még mindig a MSZMP archívumában őrizzük? Ráadásul az egyes emberrel vagy közösségekkel való kapcsolatteremtés ilyen módja lenne a legalkalmasabb arra, hogy a ma és a közelmúlt iratai, mint a nemzeti emlékezet alapdokumentumai, megőrzésre kerülhessenek.

3.4. Vagy ott van a bizonytalan státusú és kétes megőrzésű hang- és képanyag, melyek jelenleg a nem országos médiák polcain várakoznak végleges sorsukra. Nem érne-e meg a Köztársaságnak néhány tíz vagy egy-két százmillió forintot az, hogy a levéltári hálózatot alkalmassá tegye a pótolhatatlan értékű képviselő és a helyenként a megsemmisülés előtt álló anyag fogadására és közzétételére? (Hozzátehetjük, hogy eleve ésszerűbb és hatékonyabb megoldás lett volna a NAVA fejlesztéseit az országos hálózattal rendelkező levéltári rendszerhez kötni – a kulturális tárcának pedig megtartani és nem az IHM-nek átadni –, megteremtve az országos audiovizuális médiák mellett a helyi rádiók, televíziók anyagainak archiválási gondjait is. Jelenleg ugyanis a kulturális örökség eme fontos részének a megőrzése nem biztosított.)

3.5. Ugyanígy eddig szabályozatlan és megoldatlan az ún. „virtuális emlékezet” megőrzésének kérdése. A weben felépülő, folyamatosan változó és nemeször elhaló adattartalmak nem kis része önmagában is maradandó értékűnek tekinthető. De szemlélhetjük a webet egy összefüggésrendszerként is, például az iratképzés egy olyan sajátos megvalósulásának, amelynek megőrzési lehetőségei – elméletileg – korlátlanok és a valóságban is összehasonlíthatatlanul szélesebbek, mint a hagyományos adathordozókon rögzített információké. Meggyőződésem, hogy a webes tartalmak archiválása, feldolgozása és strukturált közzététele terén a levéltáraknak fontos feladata lenne.

3.6. Mindezekből következik a következő megjegyzés: a magyar levéltáraknak az eddigiekhez képest is sokkal több figyelmet kell fordítania a társadalom jelen- és közelmúlt-központúságára. Ma viszonylag csak kevesen érdeklődnek intenzíven a régmúlt történelme iránt. Annál nagyobb kereslet mutatkozik az elmúlt száz év vagy a legközelebbi múlt eseményeivel kapcsolatban. A könyvesboltok polcait világháborús lektűrök, 20. századi politikusok életrajzai, a közelmúlt exkluzív eseményeinek felidézései töltik meg. Napjainkban indul meg a kádárizmus mint korszak, és mint politikai rendszer feldolgozása, publikálása.

A levéltárak nem zárkozhatnak el ettől a folyamattól. A társadalom még mindig bizalommal fordul felénk, egyfajta *nemzeti hiteleshelyet* lát intézményeinkben, ahol az iratok révén az objektív valóság lenyomatát őrzik. Nem az az *elsődleges* dolgunk, hogy meggyőzzük őket az iratok objektivitásának viszonyla-

gosságáról, vagy valamiféle torz módon értelmezett és büszkén vállalt látszólagos apolitikusságba meneküljünk! Sokkal inkább az, hogy programjainkkal, szolgáltatásainkkal, kiadványainkkal a társadalomban felmerülő diskurzusok részesévé váljunk, még ha ez időnként kockázatos és megterhelő feladat is. Természetesen az esetek döntő többségében nem tudunk és nem is kell naprakésznek lenni, de ki kellene tűzni olyan célokat, kutatási, iratfeltárási, közzétételi programokat, amelyek alapot teremtenek a *reagáló képesség* javítására.

A magyar szaksajtóban már több esetben felbukkant mintapéldaként a brit nemzeti levéltár *Titanic* projektje, amikor is a közismert film bemutatása kapcsán nagy érdeklődést kiváltó Titanic-napot szerveztek, illetve ehhez kapcsolva levéltári iratok alapján összeállított remek kivitelezésű ún. *Titanic-csomag* volt megvásárolható, amely „meglepően nagy számban” talált gazdára. Ez is mutatja, hogy a mai folyamatok követése nem feltétlenül jelenti a legközelebbi múlt irataival való kizárólagos foglalkozást. Annál is inkább, mert a jogszabályok alapvetően meghatározzák a lehetőségeinket. Ahhoz azonban előbb-utóbb meg kellene teremteni a képességet, hogy a társadalomban zajló és időnként forrongó viták, polémiaiak (ügynök-ügy, kádárizmus-vita stb.) vagy jelenségek (pl. pár évvel ezelőtt a '60-as, mostanság a '70-es évek retrója) úgy múljanak el, hogy a levéltárak némák maradtak.

A levéltárak – *John Roberts* szavait idézve – a társadalmi meghatározottságok között tevékenykednek, és ezt nem szabad figyelmen kívül hagyniuk. Jelentőségükről meg kell győzniük környezetüket. A támogatók köre pedig függ a levéltári cselekvés fókuszától.

Szolgáltatás és levéltár – szolgáltató levéltár

A) Levéltár és társadalom

A levéltár szolgáltató funkciójának erősítésén manapság szinte kizárólag az infokommunikációs lehetőségek ki- és felhasználását szokás érteni. A kérdés valójában sokkal összetettebb. Ezen a téren át kell tekintenünk kötelezettségeinket nemcsak az állampolgárokkal szemben, hanem a közigazgatással és a médiákkal kapcsolatban is. Az internet mellett ide tartoznak az intranet-szolgáltatásokkal és az épületeink nyitottságával kapcsolatos elképzeléseink, valamint a szolgáltatás/bevétel kapcsolat feladatai is.

1. Kulturális piac és szolgáltatási verseny

1.1. A piaci szolgáltatók versenye az utóbbi évtizedekben rászoktatta a gazdaságilag fejlett társadalmak polgárait arra, hogy az államot és annak valamennyi szervét, intézményét az általa nyújtott szolgáltatások minőségén, gyorsaságán keresztül mérik le. Ez nem jelenti azt, hogy az értékelés mindenkor a valódi teljesítményen alapul, hiszen a fogyasztásban egyre nagyobb szerep jut a marketingnek, az „öneladás” képességének. A piacon gyakorta nem az a termék győz, amelyik a legjobb. A folyamat egyik főszereplője maga az állam és az annak irányítását kézben tartó politikai csoportok, amelyek egyre több szolgáltatási kötelezettséget kívánnak meg, kényszerítenek ki, segítenek elő a közsférától és az azzal kapcsolatba kerülő egyéb szereplőktől. Természetesen az államnak a minőség „helyzetbehozása”, a kiegyenlítés terén komoly szerepe, feladata van (volna). Ennek módjában, eszközeiben és különösen mértékében jelentős eltérések vannak az egyes politikai filozófiák között. A (neo)liberális állam a kultúrát is inkább piacositja, azonban egy konzervatív, az állam szerepvállalási kötelezettségét hangsúlyozó felfogás ezen jelentősen változtathat.

1.2. Mára a levéltárak is – akarva, nem akarva – belesodródta ebbe a „szolgáltatási spirálba”, és nem kerülhetik ki a helyzethez való alkalmazkodást. Elsősorban annak a ténynek a tudomásulvételét, hogy a források birtokosai, döntnökei, de maga a társadalom is a jövőben mindinkább az általuk nyújtott szolgáltatások minőségén, fontosságán, elérhetőségén és hatósugarán keresztül értékeli őket – le vagy fel. A feladat sémája a klasszikus gazdaságtan megalkotása óta adott: piacfelmérés – piacképes termék létrehozása – a termék piacra vezetése: marketing – a megszerzett piaci pozíciók megtartása: folyamatos monitoring, alkalmazkodás és mindehhez hozzátartozik az udvarias, gyors és szakszerű kiszolgálás, hogy a tisztelt vevő holnap is benézzen hozzánk.

1.3. Fentebb már említettük: véleményünk szerint a levéltárak „piacképes”, szolgáltatatható és egyedi „termékekkel” rendelkeznek. Más „versenytársakhoz” képest azonban ma még jelentős hátrányban vannak. A könyvtárak polcairól a „sztorit” emelheti le az olvasó, az újságokon keresztül pedig a jelenben képes tájékozódni. Ráadásul létszámban, szervezetben is tekintélyesebb hálózattal rendelkeznek, mint a levéltárak. Kiterjedtebb és jobban szervezett a nemzetközi kapcsolathálójuk, az uniós bürokrácia is kiemelt figyelemben részesíti őket (az EU által kötelezővé tett 20 elektronikus szolgáltatás egyike a közkönyvtári katalógusok hozzáférhetősége, keresési lehetőségek elérése 1954-ig visszamenőleg). Előbb ébredtek rá a telematikus fejlesztések szükségességére, az ezzel kapcsolatos ismeretek megszerzésének fontosságára, és már évekkel ezelőtt megfogalmazták az ezzel kapcsolatos stratégiai céljaikat. Mindeddig élen jártak az adódó pénzforrások megszerzésében, és jelenleg a közgyűjtemények közül ők rendelkeznek a legtöbb felhalmozott ismerettel és gyakorlati fejlesztéssel a területen. Mindebben – a személyes momentumokon túl – elsődleges szerepe van az

Országos Széchényi Könyvtár és Könyvtári Intézet módszertani, orientáló és menedzselési munkájának. És tegyük még mindehhez hozzá azt a viszonylag széles társadalmi réteget, amelyet – szolgáltatásaival – a könyvtári rendszer elér. Ugyanakkor egyértelműen látszik, hogy a könyvtáros lobbija uralni is szeretné a nemzeti örökséggel kapcsolatos „elektronizációs teret”. Különösen a Neumann-ház projekt, melyre a kulturális kormányzat szinte kizárólagossággal építi a nemzeti örökség digitalizációjával kapcsolatos elképzeléseit, és mely 2005-ben „maga alá gyűrte” a NAVA-t és az NDA-t is, noha teljesítménye (a NAVA-t kivéve) nem éppen imponáló: sem a Ház, sem az NDA nem töltődött fel tényleges tartalommal.

Ugyanezt a kiugrást a múzeumi szférában nem látjuk, sőt – néhány kivételtől eltekintve – azt mondhatjuk, hogy levéltáraink a digitalizálás és a honlapkészítés terén legalább azonos szinten vannak velük. A múzeumi hálózatnak azonban jelentős érdekérvényesítő erőt ad az a tény, hogy szoros szálakkal kapcsolódnak a turizmusiparhoz, és szolgáltatásaik – a könyvtárakhoz hasonlóan – nagy tömegeket érhetnek el.

1. 4. A levéltárak nyilván sosem vehetik fel a versenyt hálózati kiterjedtségben vagy a látogatók számában a két társintézményi szervezettel. Ahol „legyőzhetik” őket, az elsősorban az elektronikus kultúraterjesztés. A könyvtárak szolgáltatásai alapvetően az általuk őrzött könyvekhez való eljutás elősegítésében, illetőleg elektronikus változatának szolgáltatásában merülnek ki. A múzeumok szolgáltatásainak is határt szab a tárgyak statikus jellege, adattáruk pedig meglehetősen specializáltak, bár kétségkívül nagy érdeklődésre tarthatnak számot. Velük szemben a levéltárak olyan anyagot kezelnek, amely az élet megannyi jelenetét, részletét, „sztoriját” tartalmazza (még ha esetenként nem is egyszerűen feldolgozható, narratív formában), és ami a legfőbb értékei közé tartozik: ezek az iratok személyes, közösségi és/vagy társadalmi jellegűek egyszerre. Kutatójuk nem a mások tudásán keresztül látja a világot, hanem lehetőséget kap ismeretei bővítésére önmagáról, környezetéről, vagy akár az őt érdeklő dolgok történeti kapcsolatairól. Ezek az iratok jelentik a „már megírt” tudás kontrollját is, az eddigi feldolgozásokat hitelesítő lábjegyzeteket. A levéltárak az *emlékezet tárházai*.

2. Elektronika és szolgáltatás

2.1. Az elektronika alkalmazása a levéltárakban nem öncél. Feladata kettős, részben a levéltárosok segédeszközeként működik, mely hatékonyabbá, gyorsabbá teszi tevékenységüket a munkafázisok áttekinthetőbbé válásával és a nyilvántartások egységes vezetésével, valamint sokoldalú használhatóságával. Másrészt az elektronikus szolgáltatások az intézményen belül és kifelé a jövőben meghatározói lesznek a levéltárak tevékenységének, ez lehet a leginkább alkal-

mas a levéltár és táradalom közötti kapcsolat kiszélesítésére, a levéltárak szolgáltató jellegének kiteljesítésére.

A kulturális modernizáció irányait összefoglaló miniszteri program külön is hangsúlyozza, hogy a levéltárak az internet lehetőségével élve minél szélesebb körű tájékoztatást nyújtsanak a levéltári kutatás minden egyes fázisához; lépéseket tegyenek az iratanyaghoz történő gyors hozzáférés érdekében a kutatásra kiválasztott anyag digitalizálhatósága vagy más formában történő elérhetősége terén.

Az ezzel kapcsolatos feladatokat *A levéltárak középtávú informatikai stratégiája és feladatterve (2006–2010)* című munkaanyag részletesen kifejti. A továbbiakban csak néhány olyan rész kérdést kívánok felvetni, amelyek szoros összefüggésben vannak az anyagban foglaltakkal, illetőleg a levéltárak *szolgáltató* jellegének szerepének erősítésével.

2.2. Az elektronikus szolgáltatások fejlesztése ma a levéltárak elsődleges feladatai közé tartozik. Hiszen az általunk őrzött egyes dokumentumok, a velük kapcsolatosan rögzített adatok használati értéke a tömegességgel és a strukturált kereshetőséggel hatványozottan megnő. Különösen megnő ez az érték abban az esetben, ha az egyes levéltárak egységes keresőfelület alá tudják programozni adatbázisaikat, mely az azonos témára vonatkozó kereséseket az eredeti őrzőhely térbeliségétől függetlenül tudja megjeleníteni. Sőt a lehetőségek túlléphetik az országhatárokat is. Már ma is vannak konkrét tervek egy egységes európai levéltári keresőfelület létrehozására, de ami számunkra különösen fontos, az EU bővítése (remélhetőleg) megnyitja a lehetőséget a Kárpát-medencei kooperációk előtt, amely az egységes magyar kultúra, ezen belül az írott nemzeti örökség egységesebb megjelenítését, megismerését és megtalálhatóságát teszi majd lehetővé.

2.3. Az elektronika mindinkább beférkőzik a levéltárak ügyfél- és kutatószolgálatába is. Értendő ez egyaránt az ún. *back-office* és a *front-office* tevékenységekre, szolgáltatásokra egyaránt. A levéltár munkatársai, illetve a kutatók által használható adatbázisok, segédletek már ma is egyre inkább jelen vannak a levéltári munkában. Az a lehetőség pedig, hogy az állampolgár önmaga is „mozoghat” a levéltári anyagról készített leírásokban, digitalizált tartalmakban, ismereteket szerezhet annak szerkezetéről, felépítéséről, vonatkozásairól és tárgyairól, a jogállamiság egyik következménye, de egyben követelménye is.

Ma még a magyar levéltári rendszer (néhány intézmény üdítő példájától eltekintve) csak a kezdeteknél tart ezen a téren. Épp ezért van jelentősége annak, hogy lassan minden közlevéltárban beüzemelésre kerül a szakmai követelményekről szóló 2002. évi miniszteri rendeletben meghatározott közös nyilvántartó és adatkezelő szoftver, az e-Archívum. Bár a projekt ma még ezer sebből vérzik – más rendszerbe mentett adatok konvertálhatóságának problémái, a fejlesztés félkész jellege, az internetes kimenet bizonytalansága, mely jelenleg csupán a MOL honlapján működik (jelenleg a MOL törzskönyvi adatbázisa érhető el) stb. – mégis egyértelmű, hogy a jövőben lehetőséget adhat egy komplex dokumen-

tumkezelő és nyilvántartó rendszer kifejlesztésére, amely képes az összes levéltári nyilvántartás kezelésére, illetőleg alkalmas meghatározott, központilag preferált dokumentumtípusok, irategyüttesek leíró tartalmainak és képi másolatainak adatbázisba vitelére, illetőleg mindezek lekérdezhetőségére, mégpedig országosan egységes keresőfelület alatt (is). Ennek természetesen az előfeltétele, hogy a levéltárak – de legalább az általános és a szaklevéltárak – a mai állapotában is mielőbb töltsék fel a kidolgozott adatpaneleket, illetve a legközelebbi jövőben lehetőséget kell teremteni az egyes levéltárak e-archívumainak összekapcsolására, a közös keresőfelület kialakítására!

2.4. Talán nem a valóságtól elrugaskodó felvetés az, hogy a már létező *Ügyfélkapun* (vagy akár a saját honlapon) keresztül folytatott ügyintézés a nem túl távoli jövőben, legalább a legfontosabb ügytípusokban az EU által az egyes elektronikus szolgáltatások színvonalának értékelésére kidolgozott négyfokú skála 4. szintjén valósítsuk meg (a teljes online tranzakció lehetősége). Erre ma elsősorban a közérdekű adatok használatra bocsátása terén nyílna lehetőség (akár csak mintaprojektek keretében is), azonban az elektronikus aláírás ügynek jelentős előrehaladásával az ügyek széles spektrumában. Horribile dictu, talán még az is felvethető – nyilván ennek adatvédelmi vonatkozásait tisztázni kell –, hogy a természetes személy nevének, illetve a konkrét ügy adattartalmának a szétválasztásával (a kapcsolat dekódolásával) kiszélesíthessük a keresési lehetőségeket. Magyarul: az ügyfél lehetőséget kap annak megismerésére, hogy egy adott név vagy tárgy (mely a kereső formájában védett személyes adatot nem tartalmazhat) szerepel-e az egységes adatbázisban, illetőleg ha kutatóként a konkrét tartalom érdekli, hol kell megjelennie, illetőleg jelentkeznie.

2.5. Különös figyelmet érdemelnek azok a levéltári próbálkozások, fejlesztések is (jelenleg a BFL-ben), melyek a levéltár *back-office* és *front-office* tevékenységeinek, szolgáltatásainak egységes kezelését célozzák. Elengedhetetlen, hogy a több okból jelenleg inkább divergáló, semmint konvergáló fejlesztések, vállalkozások, ha a jövőben nem is egységesülnek, megőrizték, vagy kialakítsák az egymással való kompatibilitást, megfeleljenek azoknak a szabványoknak, amelyeket lehetővé teszik a közös keresőfelület alatti kereshetőséget, a betáplált adatstruktúrák egyszerű áttöltését. Mindez természetesen megköveteli a személyes és intézményi érdekek bizonyos háttérbe szorítását és a levéltári hálózaton belüli kooperáció szükségességének előtérbe helyezését.

3. Levéltári kiadványok

3.1. Az elektronika átalakítja a levéltári kiadványokat is. Választási lehetőséget ad arra, hogy mely típusú dokumentumok, összeállítások, feldolgozások közzététele szükséges a hagyományos papíralapon, és melyek esetében hasznosabb, ha interneten vagy CD-ROM formában tesszük közzé. Fájdalommal bár,

de előbb-utóbb be kell látnunk, hogy a sokkötetes inventáriumok, végrendeletek, egyéb összeírások könyv formában való közzétételére egyre kevesebb forrás jut – ha jut egyáltalán –, ugyanakkor az internetes elérhetőség, az adatbázisba szervezés és összekötés más adatbázisokkal megsokszorozza munkánk gyümölcsözőségét, az adatok felhasználhatóságát. Növeli a hasznosulást az az egyszerű tény is, hogy az internet segítségével az adat „házhoz megy”, ezért szélesebb körben használják fel, míg kiadványaink jó része iránt csak mérsékelt körű keresletet érzékelünk.

3.2. Ehhez kapcsolódik kiadvány-politikánk átgondolásának szükségessége is. Ma a levéltári szakma önértelmezése szerint elsősorban forráskiadványok készítése, kiadása a preferált terület. Ezek azonban – minden ismert és megkérdőjelezhetetlen értékük mellett – a társadalomtudományi könyvtermelés azon szegmenséhez tartoznak, amelyek a legkisebb érdeklődésre tartanak számot a szélesebb olvasóközönség körében, és a legjobb darabjaiknak is általában csak a történészszakmában van presztízszük. Kis példányszámban fogynak, és készítőik leggyakrabban még áttételesen sem kapják meg a befektetett munka ellenértékét. A közönség elsősorban a feldolgozásokat, azon belül is meghatározott tematikákat (életrajzok, konfliktus-feldolgozások, helytörténet stb.) preferál. Úgy hiszem, a jövőben fokozottabban kellene alkalmazkodnunk a fogadóközeg igényeihez. Munkánk során segítenünk kell azokat a kollegáinkat, akik nagy elmélyültséggel és szakmai tudással olyan kulturális termékek létrehozásán fáradoznak, amelyek megjelentetésük után láthatóan vagy legalább reményletten piacképesek lesznek, illetve érdemi érdeklődést váltanak ki. A forráskiadványok egy része – azok, amelyek iránt várhatóan a legkisebb a kereslet – bizony maradjanak digitális formában, és az interneten való elérhetőség, adatbázisba szervezettség útján gazdagítsák a közönséget.

Meg kell értenünk, és el kell fogadnunk azt, hogy ma a *közönség* tőlünk is elsősorban narratívát kér, igényel és vesz. Egy-egy községtörténet – az adott közösségben – jelentős mértékben emeli az adott levéltár presztízszét. Mindehhez tegyük hozzá, hogy láthatólag az akadémikus társadalomtudomány – noha előszeretettel használja – sem értékeli kellőképp a forrásközlést, mint intellektuális teljesítményt.

Ugyanilyen fontos lenne, ha „piacképesnek tűnő” kiadványainknak központilag szervezett és a szakmai szabályok, a bevált technikák szerint menedzselt bemutatására kerülne sor, meghatározott, a sajtó által is bevetté váló formák szerint.

4. Levéltári médiák

4.1. Ma a levéltári sajtó (*Levéltári Szemle*, *Levéltári Közlemények*, *ArchivNet*, *Fons*) nagyrészt – egyébként igen színvonalas – belső kiadványnak számítható. Talán helyesebb lenne egyfajta szakosításuk, illetve a jó értelemben vett és a szak-

ma méltóságát megőrző popularizálásuk. Hasznos lenne egy színvonalas, elsősorban történelmi periodika kiadása, melyben értelemszerűen a kutatási eredmények, publikációk jelennének meg (ennek előképét én magam a *Fons*-ban látom). Kérdés, hogy a levéltárügy témakörében született írások feltétlenül papíralapra kívánkoznak-e, avagy hasznosabb lenne egy elektronikus hírlevélben megküldeni azokat az érdeklődőknek, illetőleg meghatározott helyen hozzáférhetővé és letölthetővé tenni.

4.2. Papíralapra inkább talán egy élénkebb, a levéltári közéletet és szereplőket a *Szemlénél* populárisabban bemutató, a szakmai kérdéseket, jogszabályi változásokat, elvi és stratégiai kérdéseket inkább ismertető, tájékoztató formában közlétező (és az internetes elérhetőséget feltüntető) belső közéleti kiadvány kívánkozna, mely nemcsak a szakmára koncentrálna, hanem kitekintéssel lenne a közigazgatásra, elektronizációra és más, a levéltári tevékenységgel összefüggő területekre (a múzeumoknak és a könyvtáraknak már van ilyen). Ez némiképp segítené talán azon az általános problémán is, hogy a szaccikket csak a levéltáros társadalom töredéke olvassa, és remélhetőleg javítana azon az áldatlan helyzeten is, hogy a szakmán belüli híráramlás akadozik, olykor pedig a levéltári lét alapkérdéseit érintő információk is szűk körben blokkolódnak.

4.3. A levéltárak szolgáltató profilját, a társadalommal való kapcsolatukat jelentősen javítaná, kiszélesítené, ha az *ArchivNet*-et vagy annak kópiáját egy olyan, a történelemtanárok, diákok, a múlt kérdései iránt érdeklődő állampolgárok igényeit kielégítő levéltári online folyóirattá lehetne fejleszteni, mint például a *Múlt-Kor* történelmi portál.

5. A megváltozott kutatói igények adaptálása

5.1. A szolgáltatás folyamata kétoldalú, mondhatni interaktív. A közönség kutatási, keresési magatartása, céljai, kérései hatással vannak a levéltárra, ugyanakkor a levéltár által nyújtott szolgáltatások fokozhatják is ezt az érdeklődést, vagy új irányokat nyithatnak a kutatási témákban, módszerekben. Különösen jó lehetőségük van erre a levéltáraknak akkor, ha próbálkozásaikhoz megfelelő marketing járul. Ez utóbira jelenleg komoly lehetőségeik inkább csak a nagy levéltáraknak vannak, de helyi szinten a többi intézmény is rendelkezik kihasználható potenciállal.

A mából kiindulva, illetve a külföldi tapasztalatokat mérlegre téve, a magyar levéltáraknak szolgáltatásaikat elsősorban a „hétköznapi”, „amatőr” kutatói közönség irányában kell megerősíteni. A felmerülő tematikák a leginkább a következők lehetnek:

- Mindenekelőtt a személyes identitással összefüggő családtörténeti feltárások, amelyek már ma a kutatási alkalmak legszámasabb csoportját

képezik (a nemzetközi trendek pedig jelentős bővülését, valóságos mozgalommá válását vetítik előre)

- A lakóhely, a lokális közösségek, az intézmények, szervezetek, jeles személyek és események utáni érdeklődés
- Végül a hol a jogbiztosítás okán, hol pedig a személyes történelem rekonstruálása miatt jelentkező kutatók igényeinek kielégítése, akik házuk tervrajza, jogbiztosító irataik, iskolai bizonyítványaik, elveszett tulajdonaik után érdeklődnek (nemegyszer váltja ki az ilyen érdeklődést a saját életút megörökítésének igénye a leszármazottak okulására)

A felsorolt területek lehetnek azok, amelyekre iratfeltárási, segédletkészítési, illetve közzétételi tevékenységünket a közeljövőben koncentrálnunk kell.

5.2. Különösen a családtörténet lehetne alkalmas arra, hogy egy országosan egységesen tervezett, szervezett és finanszírozott mintaprojekttel – kis túlzással szólva – az érdeklődés középpontjába helyezze a levéltárakat. Ezt a lehetőséget villantotta fel az Országos Levéltár Családi Emlékezet Programjának sajtófogadtatása, és a honlap látogatóinak addig nem tapasztalt nagy száma is. Más kérdés, hogy a program gyakorlatilag áll, legalábbis a külső szemlélő számára úgy tűnik, mintha az adatbázist csak a felhasználók gyarapítanák, és a levéltár adatai nem erősítenék. Épp ezért lenne fontos az anyakönyvek feltárással, a már elkészült adatbázisok integrálásával és újak készítésével, a levéltári rendszer egészét integrálva, életre kelteni a vállalkozást, és a saját nagyprojektté fejleszteni. Ehhez a mindenkor szükséges anyagiak mellett eddig nem tapasztalt szervezethez, intézményi összefogás és főként a klasszikus értelemben vett projektmenedzselés szükséges.

5.3. A fentiekhez kapcsolódva általában is elmondható, hogy – különösen a szűkülő anyagi lehetőségekre tekintettel – a közeljövőben hasznosabb lenne a forrásokat koncentráltan, az intézmények egészére vagy meghatározott körére (konzorciumokba) szervezett, a levéltárak szolgáltató jellegét erősítő, közönségigényt kielégítő nagyprojektekre fordítani.

Nem lenne helyes, ha a koncentrált források csak egy-egy (nagyobb) gesztorintézmény presztízsnövelését szolgálnák. A forrásokat és a „dicsőséget” arányosan kell megosztani. De ennél is fontosabb, hogy a részt vevő intézmények maguk is tevéleges részesei legyenek a projekt tervezésének, megvalósításának és az elért eredmények értékelésének, és lehetőleg a szolgáltatás működtetésében is kapjanak szerepet. Ezt nem csupán az érthető mentális szempontok teszik fontossá. Sokkal inkább az a lehetőség, hogy a valóságos projektmenedzseléssel megvalósuló, korszerű eljárásokat, technikákat alkalmazó vállalkozások révén a résztvevők a szó legjobb értelmében maguk is tanulókká válnak, és fokozatosan szert tesznek azokra a készségekre, amelyek szemléleti és megvalósítási tekintetben nélkülözhetetlenek a továbblépéshez.

6. Nyitott levéltár

Elkerülhetetlenül és mihamarabb ki kell nyitnunk a levéltárak kapuit! Ez a szó szoros értelmében is vehető, vagyis ahol lehet, a levéltári anyag biztonságos megőrzésének olyan módszereit kell alkalmazni, hogy az épület meghatározó terei nyitottakká váljanak, és azokba a kultúraterjesztés vagy az önmegmutatás programjai, kiállításai, lehetőségei költözzenek be. A levéltárak esetében erre ma még inkább csak az újonnan átadott épületek alkalmasak, de másutt sem kerülhetjük meg azt a kötelezettségünket, hogy átgondoljuk a térhasználattal kapcsolatos eddigi gyakorlatunkat.

6.1. A kultúrpolitika komplex, többfunkciós kulturális intézményegyüttesekben gondolkodik. A könyvtárak, múzeumok és más kultúrapontok fizikai integrálására ma még viszonylag kevés hazai példa akad (a nem fizikai, hanem szervezeti összevonásokkal kapcsolatban azonban, sajnos, egyre több „ésszerű” javaslat hangzik el). A közeljövőben a levéltárak és más közgyűjtemények közös térhasználata aligha valósítható meg, bár az új építéseknel – ha arra lehetőség adódna – érdemes lenne, akár csak kísérleti jelleggel próbát tenni. A levéltári szakkönyvtárak nyílt közkönyvtárákká minősítése, NAVA vagy e-Magyarország pontok létesítése, a közérdeklődésre számot tartó kiállítások, rendezvények, előadások, tanfolyamok azonban segíthetnek intézményeink jobb megismertetésében, jó hírünk erősítésében.

Számunkra még csak álom a brit nemzeti levéltár nyitottsága, ahol – a tudósítás szerint – akik nem feltétlenül kívánnak kutatni, hanem inkább csak érdeklődők, betérhetnek a bejáráthoz közel eső könyvesboltba, megtekinthetnek egy – kifejezetten a laikusok megnyerésére felállított ún. látogatói központban berendezett, levéltári forrásokra alapozó és mindenképpen népszerű témákat feszegető – kiállítást, az intézményben ebédelhetnek, vagy éppen – az internetkávéházakhoz hasonló rendszerben – a világhálón szörfözhetnek. Ezzel szemben nálunk a levéltár impozáns épületét és zárt kapuját nézegető turista képe a meghatározó, aki szívesen tiszteletét tenné az építészeti szempontból is figyelemreméltó helyen, azonban csak a bejáratú lépcsősor legfelsőbb fokáig juthat el.

A *Múzeumok éjszakája* vagy a közintézmények meglátogatását lehetővé tevő *nyílt napok* sikere egyértelművé teszi, hogy a kapunyitás mindannyiunk feladata. Ha a nyugat-európai könyvtárosok nem restelik azt, hogy az *Andersen Night*-okon kisgyermekkel bohóckodjanak a könyvtári raktárakban, hálósáokban heveredjenek közéjük, közben pedig az Andersen-mesék megidézésével kössék le figyelmüket, bizonyára a magyar levéltárosoknak sem lenne kárára, ha élő és vonzó, a célcsoportok igényeihez és adottságaihoz alkalmazkodó programokkal vonzanák magukhoz az érdeklődőket.

6.2. Ma a kultúráközvetítés a levéltárak egyik meghatározó feladatává lett. Ennek formái, eszközei és alkalmazott technikái pedig csak akkor lesznek haté-

konyak, ha a levéltárosok alkalmazkodnak a közönséghez, mert ez fordítva aligha fog megtörténni. És bizony, még ha kissé extrémnek és megmosolyogtónak tűnnek is azok a próbálkozások, amelyek gyermekkönyvek, levéltári kísértet-, sőt rémtörténetek segítségével népszerűsíténi a levéltárakat (Peter Blum heidelbergi városi levéltár-igazgató előadásában hallhattak erről a kiutazó kollégák a 2004. évi bécsi levéltári kongresszuson), kétségtelen, hogy a levéltárak népszerűsítésére, funkciójuk, szolgáltatásaik megismertetésére az eddigieknél oldottabb, a „hétköznapi” célközönség fogyasztási szokásaihoz jobban alkalmazkodó módokat kell találnunk.

7. Levéltár és a médiák

Külön figyelemmel kell lennünk a médiára. A mai hírversenyben a levéltárak csak különleges, egyedi, széles közönséget érintő vagy magas színvonalat képviselő termékekkel vehetnek részt. A helyi, megyei szintű sajtóval még nincs gond, viszont bántó az országos médiákból való „kiesettségünk”. Ezen csak profi munkával lehet javítani, és ebben a felelősség jóformán a néhány nagylevéltár vállán nyugszik. Ők azok, akik – főként, ha összehangolják tevékenységüket – még képesek lehetnek túllépni az igen magasra emelt ingerküszöböt. A próbálkozást mindenesetre nem szabad feladni, mert a szakma egésze számára létfontosságú lenne, hogy életünk alapkérdéseit, gondjait – még ha kényyszerű árukapcsolással is – a társadalom számára megjelenítsük. Ehhez azonban tudatosabb, a mainál sokkal aktívabb és bátrabb, kifelé irányuló kommunikációra lenne szükség!

Ugyanakkor a média felé irányuló szolgáltatások lehetőségeit sem szabad figyelmen kívül hagynunk. A napi hírek, események illusztrálásához, a jelenségek folyamatainak, történeti előzményeinek bemutatásához, egy-egy személy, jeles vagy „hétköznapi” történelmi esemény felidézéséhez az újságírók is szívesen nyúlnak – akár csak illusztrációként – levéltári dokumentumokhoz. Ha kis számban is, de léteznek levéltárjáró és kutató zszurnaliszták. Főként a ritmikusan visszatérő alkalmak (pl. nemzeti ünnepek) adnak alkalmat arra, hogy levéltári dokumentumcsomagjainkkal, ismereteinkkel segítsük őket, akár még a lekötelezés szándékával is.

8. Honismeret – a levéltárak részvétele az oktatásban

8.1. A kapcsolatteremtés egy másik lehetősége lenne, ha a széles és jól szervezett honismereti mozgalommal erősödne meg a levéltári szervezetek, intéz-

ményi hálózat szorosabb, akár formalizált kapcsolata. A helytörténészek, kutatóik során, egyébként is a levéltárak legfontosabb ügyfelei közé tartoznak, így a velük való kapcsolatépítés már számos helyen komoly hagyományokra alapozódhat.

8.2. A jelenleg érvényben levő kulturális stratégia prioritásai közé tartozik a *Kultúra és oktatás: tehetséggondozás* témakör. Árulkodó, hogy az anyag készítői ebben a fejezetben helyezték el a levéltárakra vonatkozó – lényegében összes – gondolatukat. Célként fogalmazzák meg többek között a kulturális fogyasztók tudatos nevelését, a kultúra szerepének értéknövelését, a kultúra új irányainak megjelenítését az oktatásban, az oktatás és a kultúra viszonyrendszerének egymáshoz közelítését. Hangsúlyozzák az iskolán kívüli szakmai szolgáltatások kiépítésének szükségességét, az iskolai sikeresség elősegítésére, a tehetség kibontakoztatása érdekében. Hangsúlyt kap az iskolai oktatás információs és kommunikációs kultúrájának fejlesztése.

A levéltárakra vonatkozó szövegrész külön bekezdést szentel annak hangsúlyozására, hogy a levéltárak kutatóbarát jellegét szem előtt tartva levéltári történelemórák szervezésével segítsük a jövő generációját abban, hogy a dokumentumok megismertetésével lehetőség nyíljon az abban felhalmozott tapasztalatok hasznosítására. Természetesen a levéltár és az oktatás kapcsolata nem merülhet ki ennyiben. A továbblépés többszálú lehet, például:

- Fontos lenne olyan, narrációval ellátott internetes oktatási segédanyagokat összeállítani, melyek a *Sulinet* filozófiájához hasonlóan, a levéltárak speciális adottságain keresztül segítik a tanárt és a diákot a tananyag feldolgozásában, illetve ahhoz kiegészítő ismereteket nyújtanak
- A fiatal korosztályokat olyan témákkal, eszközökkel és módszerekkel lehet megközelíteni, amelyek életkori adottságaik alapján alkalmasak érdeklődésük felkeltésére és részvételre, kapcsolatteremtésre, játékra (munkára) serkentik őket. Megfelelő eszközök erre pl. az internetes feladatjátékok (ilyen volt legutóbb az 1956-os forradalom évfordulója kapcsán szervezett *Freedom Fighter*), az országos vagy helyi tudás-versenyek, esetleges tudományos szerepjátékok (l. az *Andersen Night*-okkal kapcsolatban elmondottakat)
- A fiatalokkal való foglalkozás megköveteli a pedagógusok és levéltárosok folyamatos szakmai kooperációját, tapasztalatcseréjét, a tevékenységek és programok egyeztetését.

Mára a kultúraterjesztés, a közművelődésben való szerepvállalás a levéltárakkal szemben támasztott követelmények egyik legfontosabbikává lépett elő. Ebben az intézmények csak akkor lesznek sikeresek, ha adaptálják azokat a módszereket és technikákat, amelyekkel az adott célra létrehozott „termékeiket” el tudják juttatni a célközönséghez, és megfelelő energiát tudnak fordítani a feladatok tervezett és folyamatos megvalósítására, a kiépített kapcsolatok fenntartására.

Ma erre a levéltárak csak részben képesek. Az anyagi lehetőségek örökös hiánya mellett legalább olyan problémát jelent, hogy hiányoznak azok a speciális szakismeretek, amelyek segítenék az új feladatokban történő szerepvállalást. Bizonyára előremutató megoldás lenne az, ha a levéltári szakmai munkakörök között megjelenének a kulturális menedzserek, akik főfeladatként szerveznék az intézmények szolgáltatásaival, kapcsolataival és a kultúráközvetítéssel kapcsolatos feladatait.

B) Levéltári szolgáltatások a közigazgatásban

A levéltárak szolgáltatási lehetőségeiről azonban nemcsak az állampolgárokkal kapcsolatban érdemes beszélni, hanem a kérdés tárgyalható a közigazgatás és a levéltárak viszonyrendszerében is. Ez a kapcsolat természetesen erősen regulázott, jogszabályi kölcsönös kötelezettségekre és feladatokra épül. Ugyanakkor azonban – különösen az igazgatásban beállt változások – megkövetelik, hogy ezt a feladatrendszert áttekintsük és bizonyos elemeit újrafogalmazzuk. A számos adódó kérdés közül csak kettőt emelünk ki: a *records management* és a levéltárak, illetőleg a levéltárak és a közigazgatás viszonyát, ez utóbbit kiegészítve a levéltári szervezet ebből adódó átalakítására vonatkozó gondolatokkal.

1. Államreform és e-közigazgatás

A közigazgatásban csendes forradalom zajlik, mely a működés és a szolgáltatások radikális átalakítását célozza. Ennek fő területe, eszköze és célja az elektronika nagyfokú felhasználása és a közigazgatási rendszerek ilyen irányú átalakítása.

1.1. Az elmúlt években az államról, az állam szerepéről és e szerep kiterjedéséről folyó gondolkodás homlokterébe – az uniós elvárásoknak, direktíváknak köszönhetően – az állam szolgáltató funkciójának kiteljesítése áll. A jelenleg folyó államreform is erre a vezérfonalra épül fel. A szolgáltató állam megvalósításának szükségessége már a 2002. évi kormányprogramban is megfogalmazódott. A szolgáltató állam lényege az állampolgár-központú közszféra, amelyben az állam valóban szolgáltatásokat nyújt polgárainak. A szolgáltató államnak olyan fő értékek megvalósítása mentén kell(ene) kiépülnie, mint a hatékonyabb, átláthatóbb és hosszabb távon olcsóbb közigazgatás, az információ szabad áramlásának biztosítása, valamint a részvételi demokrácia kiszélesítése.

Magyarországon jelenleg a „reformok” megannyi elemét kívánják eladni a „szolgáltató állam” szlogenjével. Miután az eEurópa programban az egyes számú prioritás az e-kormányzás, az e-közigazgatás, ezért minden esetleges igyekezte ellenére a mindenkori magyar kormány sem térhetett ki az elől, hogy

stratégiát készítsen, sőt lépéseket tegyen az előrehaladásra. Ami valójában eddig megtörtént és közvetlenül érinti vagy érintheti a levéltári feladatvégzést:

- Az EKG (Elektronikus Kormányzati Gerinchálózat) megteremtése. A szélessávú és nagysebességű hálózat biztosítja a központi közigazgatás és a területi intézmények adatkommunikációs és hangforgalmi kapcsolatát.
- Az elektronikus információs kapu (Kormányzati Portál, amely a www.magyarorszag.hu internetes honlapon keresztül érhető el) megteremtése. A Kormányzati Portálon érhető el a közigazgatási ügyek intézéséhez szükséges „ügyfélkapu”. A levéltárakat érintő legfontosabb momentuma, hogy jelenleg a portálon keresztül kívánják megteremteni az Európai Unióban is kötelező húsz elektronikus szolgáltatás elektronikus elérhetőségét, ügyintézését.

1.2. Az állam szolgáltató jellegének erősítését tekintve ma (legalábbis elvileg) elsődleges prioritást élvez a közigazgatás elektronikus szolgáltatásainak fejlesztése. A több lépcsőben elfogadott, majd új formában megújított kormányzati tervek (csak az utóbbiakat említve: Magyar Információs Társadalom Stratégia, e-Kormányzat Stratégia 2005, illetve Az e-Kormányzat Stratégia Programozása stb.) olyan grandiózus célokat fogalmaznak meg, mint a közigazgatás és az igazságszolgáltatás átfogó, minden szintet érintő reformja, a közigazgatás technológiai modernizációja, a szolgáltatások és az ezeket lehetővé tévő csatornák multifunkcionálissá válása; intézményesített, konzultatív, partneri viszony kialakítása kormányzat és polgárok, valamint azok közösségei között. Az összefoglaló vízió egy „új demokráciaállapot” kialakulását vázolja fel.

Az elvek és célkitűzések napjainkban köszönnek vissza a Nemzeti Fejlesztési Terv különböző operatív programjaiban (majd ezt követően a konkrét projektekben), az államigazgatást tekintve elsősorban az ÁROP-ban (Államreform Operatív Program).

1.3. A levéltárak működésének, munkájának természetes közege a közigazgatás. Bár megjósolható, hogy az NFT-ben a közigazgatás elektronizálására, modernizálására fordítandó összegek alapvetően nem fogják pótolni azt a lemaradást, amellyel hazánk az Unió fejlettebb országait követi, és különösen nem lesz elég arra, hogy az e-közigazgatás egészét tekintve megvalósítsák az EU által kötelezővé tett és a 2205/2003. (IX. 4.) Korm. határozatban jogszabályba foglalt 20 szolgáltatásban az elektronizálást, mégis belátható, hogy az eddigiekhez képest jelentős összegek koncentrált felhasználása – főként az igazgatás felső és középszintjein – esetenként olyan alapvető technikai, technológiai, munkavégzési változásokat hozhatnak, amelyeket a párhuzamos, egyidejű fejlesztésekből kimaradó levéltárak – feladatvégzésükben – képtelenek lesznek leképezni. A közigazgatásban létrejövő elektronikus iratok, adatbázisok, adatstruktúrák átvételére, illetőleg az iratkezelés hatékony és szakszerű ellenőrzésére való elégtel-

lenség, kapacitási, felkészültségi vagy technikai gyengeség a levéltárak alapfeladatainak ellátását kérdőjelezi meg, és egyben presztízsiük végleges leáldozását jelenthetik.

2. A helyi közigazgatás fejlesztési irányjai

Az államreform másik szegmensét – amely a levéltárüggyel érintkezik – a helyi önkormányzatok továbbfejlesztésével kapcsolatos elképzelések képezik. Nyilván nem vállalkozhatunk ennek a szerteágazó problémakörnek még vázlatos ismertetésére sem. Amiről érdemes szót ejtenünk, az a jelen helyzet. A politikai patthelyzet „leküzdésére”, a parlamenti pártok közötti tárgyalások ismételt megindítására született *A helyi önkormányzati rendszer továbbfejlesztésének irányairól* című vitaanyag három változtatási területet jelöl ki: 1. szerkezeti-strukturális átalakítás; 2. a rendszer működtetésének, működésének reformja; és 3. a finanszírozási, gazdálkodási kérdések.

2.1. Ami a részünkről elsősorban figyelmet érdemel, az az önkormányzati középszint kérdése (regionalizmus) és a kötelező kistérségi társulások kialakítására való egyértelmű törekvés.

A közigazgatási középszint egyik alapkérdése a feladat- és hatáskör megállapítása, ezen belül is annak szabályozása, hogy mely államigazgatási feladatok, hatósági hatáskörök kerülnek a kistérségi és regionális helyi közügyek közé, és melyek maradnak vagy kerülnek át a központi államigazgatás feladatkörébe. Kérdés tehát, hogy a közfeladatokat ellátó szervek iratkezelésének levéltári ellenőrzésével (és tegyük hozzá: általában az iratkezelés irányításával), továbbá a nemzeti örökség részét képező levéltári anyag kezelésével kapcsolatos feladatokat a regionális önkormányzatokhoz (netán a kistérségekhez) telepítik-e, illetőleg a központi igazgatás és területi szervei feladatává teszik. Meglátásunk szerint a legvalószínűbbnek tűnik a jelenlegi, hibrid helyzet fennmaradása, azaz a köziratok egy részét állami, másik részét pedig önkormányzati levéltárak őrzik majd.

2.2. Idetartozónak tartjuk azt is, hogy a vitaanyag – igaz, illetékességére tekintettel csak a helyi jegyzőkre vonatkozóan – hangsúlyozza a hatáskörökben meglévő párhuzamosságok megszüntetésének szükségességét. (Erre a kitételre az iratkezelés irányításával kapcsolatos mondandónkban fogunk hivatkozni.)

2.3. A finanszírozást tekintve a vitaanyag a regionális középszint gazdálkodásához szükséges feltételeket a saját bevételi lehetőségek biztosításával és központi költségvetési támogatással képzei el. A leendő régiók tehát e két forrásból fogják (ha egyszer létrejönnek) finanszírozni intézményeiket is. A kistérségek esetében az a törekvés érhető tetten, hogy a finanszírozási normatívák többsége a térségi központokba rendeződik át, illetőleg megnyílna előttük is a saját bevételek lehetősége.

2.4. A helyi önkormányzati rendszer reformja körüli vita, huzavona közismert. A mostani anyag a régiók tekintetében több variánst is felsorol, mint a közigazgatási középszint megteremtésének alternatíváit:

- Választott megye, mely feladatokat és hatásköröket venne át a központi igazgatástól is, és rendelkezne pl. adóketési joggal
- A hasonló funkciókkal működő „nagymegye-konceptió” (12–15 megyével)
- A „delegált régiók”, melybe a megyék testületei küldenének képviselőket, és a központi igazgatás is csak „delegálja” a feladatokat
- Az irányított finanszírozással ösztönzött önkéntes megyei társulások
- A jelenlegi statisztikai-tervezési régiók fenntartása, illetve ehhez illeszkedően az államigazgatás regionalizálása (tehát gyakorlatilag a mai állapot)

2.5. Az államigazgatási szervek regionális átalakítása belátható időn belül megtörténik. Az átalakítás azonban nem nélkülözi a kivételeket (pl. a földhivatalok szervezeti összevonása jelenleg nincs napirenden). Maga a folyamat a levéltárakat már most annyiban mindenképp érinti, hogy az átalakulás nem egy esetben iratmozgással is jár, helyileg és helyiségek között egyaránt. Irattári raktárak költöznek, gyakran úgy, hogy a központokba települő szervezeti egységek viszik magukkal az anyagukat. Ennek a követése, hatékony ellenőrzése ma a levéltárak fontos feladatai közé tartozik.

2.6. Ma még beláthatatlan, hogy a létező variációk közül melyikben születik politikai konszenzus. A regionális középszintre épülő levéltári elképzelések közül ma még csak azok nyugszanak valamennyire biztos talajon, amelyek az államigazgatás regionalizálására építenek. De ők sem teljes bizonyossággal! A régiós átalakítás ma a kérdések és problémák sokaságát veti fel. Az átalakuló szervek megyei vezetőivel végzett gyorsinterjúk alapján inkább az tűnik ki, hogy jelenleg az átalakítás nem a várt hatást hozta: az ügyintézés nehezkesebb és bürokratikusabb lett, az elbocsátásokkal a munkavégzés minősége is romlott, ráadásul sehol sem látszik az olcsóbb működés megvalósulása, hisz amit a megyék vesztek, majdnem annyival a régióközpontok intézményei növekedtek. Kérdés, hogy ez csak az átmeneti állapot, az átállás káosza vagy a rendszer „képessége”. Az azonban bizonyosnak látszik, hogy rövid távon a közigazgatás középszintje csak akkor lesz működőképes, ha feladatai lényegesen szűkülnek vagy/és a technikai/elektronikai fejlesztések gyors ütemben olyan rendszerekkel segítik őket, amelyek csökkentett létszám mellett is intenzív feladatvégzést tesznek lehetővé (jelenleg ez szerepel a deklarált célok között).

2.7. A levéltárak elsődleges feladata ebben a vonatkozásban adott: menteni kell, ami menthető, tehát már 2007-ben a szervellenőrzések elsődleges feladatává kell tenni az átalakulás követését, levéltári szempontú ellenőrzését! Persze

még nagyobb feladatot jelent a második lehetőség, a gyors elektronizálás, hisz ez jelentené a levéltárak számára az utóbbi évtizedek legnagyobb kihívását.

3. Átalakuló államigazgatás

3.1. A levéltárak számára azonban nemcsak a helyi közigazgatás átalakítása és az elektronizáció jelent komoly kihívást, hanem az államigazgatás „professzionizálására” tett folyamatos kísérletek és törekvések is. A jelenlegi kormányzat vezetői jelentős részben az üzleti szférából (a magyarországi üzleti szférából) érkeztek, magukkal hozva az ott természetes munkamódszereket, értékelési módokat, irányítási, ellenőrzési technikákat, sőt, nyelvezetet. Ezek a módszeres egészeik ki a nemzetközi államigazgatási szakirodalom új dogmáival, divatjaival, trendjeivel. Persze ez a változás jelenleg leginkább a kommunikáció szintjén érhető tetten, mégis jól látszik, hogy egyre inkább megjelenik az államigazgatás központi részeiben, és elszánt törekvése, hogy szétterjeszkedjék a közigazgatás egészén. Ez utóbbi megvalósulása még jó ideig hiú ábránd, azonban azon a szinten, ahol a levéltárak felső vezetése (most szándékosan nem térek ki ennek a definiálására) érintkezik a kormányzati szférával, ott már jóformán le is játszódott. És ha ennek adaptálására, követésére nem leszünk képesek, az a veszély fenyeget, hogy lassan kommunikációképtelenné válunk, mert a mondanivalónkat részben nem azon a nyelven fogalmazzuk meg, amit megértenek, nem olyan formában találjuk, hogy az kompatibilis legyen az övékével és nem értjük meg a mellettünk rohanó folyamatok (kétségtelenül létező, bár esetleg korántsem szimpatikus) logikáját. Ha nem tesszük, akkor képtelenek leszünk részt venni a jogalkotás megváltozott folyamatában, és olyan fogalmakkal is küszködni fogunk, mint a projektmenedzsment, amit ma már az egyetemeken is oktatnak, és az államigazgatás nagyobb vállalkozásait ennek szabályai és keretei között végzik.

3.2. Az igazgatás „trendi” vonala ma már egész viselkedéskultúrát alakított ki. A használt nyelvezetet, a hétköznapi halandó számára elborzasztó fogalomrendszert az Unió bürokratáitól tanulta/tanulja (aki már részt vett egy EU-s pályázat adminisztrálásában, az pontosan tudja, hogy mire gondolok). Ebben a körben előadni PowerPoint vetítés nélkül valami olyasminnek számít, mintha az ember nem tudna megküzdeni a kés és villa rendeltetészerű használatával.

3.3. A projektek felépítésének, szerkezetének, menetének, szervezési elveinek ismerete nélkül pedig nem ismerjük fel a be- és kimeneti, valamint a csatlakozási pontokat, lehetőségeket! Mindez tanulható. Látszólag szakmán kívüli kényszer, valójában könnyen lehetséges, hogy a magamfajta „egyszerű” levéltárvezető számára is – valamilyen szinten – a nem is távoli jövőben már nélkülözhetetlen készség lesz. Akik viszont már holnap kezükbe kell hogy vegyék a

tankönyveket, azok, akik a központi igazgatással már ma is közvetlen kapcsolatban vannak (vagy kellene lenniük).

3.4. Ma kicsit az a helyzet, hogy a közigazgatás sem képes „megtanulni” a levéltárat, és ez fordítva is igaz. Sokan azt hiszik, hogy ebben a tekintetben (is) a közelgő nemzedékváltás fogja hozni a megváltást, elfeledkezve arról, hogy többnyire ezek a generációk is a jelenlegi intézményekben, struktúrákban és munkakörnyezetben szocializálódnak, még ha koruk, érdeklődésük alapján könnyebben is sajátítanak el olyan ismereteket, amelyek pl. az infokommunikációs kultúrában való mozgáshoz, munkához nélkülözhetetlenek. Attól tartok, a feladat közös és oszthatatlan.

4. A records management mint levéltári szolgáltatás

A Magyarországon jelenleg zajló államreform nem kis mértékben az angolszász közigazgatás fő elemeinek, egyes megoldásainak adaptálására épül. Elsősorban a brit, de más nyugat-európai minták tanulmányozása is ráirányította a figyelmet az iratkezelés teljes életciklusát átfogó, a közigazgatás működését hatékonyan segítő, a szabályozási, szabványosítási, fejlesztési és ellenőrzési feladatokat megvalósító irányítás (*records management*) megteremtésének szükségességére, mely így részben szervezet (amely pl. ügyvitelszervezőket, igazgatási szakembereket, jogászokat, informatikusokat és mindenekelőtt levéltárosokat fog össze), de egyben módszer is (mely az iratkezelést egységes folyamatként, a dokumentumok teljes életciklusának figyelembevételével definiálja és irányítja). Különösen felértékelődött a terület az e-közigazgatás térnyerésével.

A mintának tekintett brit modellt a *records management*-et a nemzeti levéltár kebelében működteti (ugyanígy van az USA-ban), ahol kiterjedt módszertani, szolgáltatási, képzési és egyéb feladatok keretében történik az iratkezelés komplex irányítása. A terület a levéltár főfeladatai közé tartozik, nem kis munkát, de jelentős presztízst adva az intézménynek.

4.1. A kormány 2003. szeptember 4-én adta ki a 2205/2003. Korm. számú határozatát a közigazgatási szervek egységes iratkezelési szabályozásának koncepciójáról. Az ennek kapcsán létrehozott ún. KEIR projekt feladata volt az iratkezelés egységéhez szükséges jogszabályok kidolgozása, a szabványos informatikai eszközállomány beszerzését előkészítő előminősítő eljárások kidolgozása, illetve a szabályozásról szóló kormány-előterjesztés vagy törvénymódosító indítvány előkészítése. A projekt által kidolgozott és a jogszabályalkotók asztalára letett szabályozási programjavaslat a jövőben jelentősen meghatározza a levéltárak feladatait, lényegében kijelöli helyüket a közigazgatás rendszerében (vagy inkább azon kívül). Az elfogadott koncepció következtében – a legközelebbi múlt, a jelen és a közeljövő jogalkotási eredményei következtében – alapvető változások állnak be az iratkezelést illetően elsősorban az irányítási feladatok-

ban, az egységes iratkezelési szabályok megfogalmazása terén, az alkalmazható iktatási rendszerek kijelölésében, az elektronikus iratkezelés szabályozásában, illetőleg az iratkezelő szoftverek tanúsítási követelményeinek meghatározásában (az azóta megszületett vonatkozó jogszabályok felsorolásától eltekintünk). A levéltárak szempontjából a KEIR projekt egyik legfontosabb következménye a Kormányzati Iratkezelési Felügyelet létrehozása volt.

4.2. Már az 1995-ben elfogadott Ltv-ben is felhatalmazást kapott a kormány az „egységes ügykezelés” szabályainak rendeletben való megfogalmazására, illetőleg a 148/2002. (VII. 1.) Korm. határozat is kimondta, hogy a Miniszterelnöki Hivatal az egyéb feladatai keretében a központi közigazgatási szervek iratkezelésének szakmai felügyeletét is ellátja. A valóságban azonban ez nem töltődött fel lényeges tartalommal. Olyannal semmiképp, amely hasonlított volna a *records management*-re. A közelmúltig az iratkezelés ellenőrzését de facto a levéltárak végezték. (Jellemző, hogy az iratkezelésre vonatkozó összes új jogszabályt az Ltv. 8/A. §-ából vezetik le, mely így a terület anyatörvénye. Az Ltv. 8/A. §-a – mely kimondja, hogy a köziratok kezelésének szakmai irányítását a Kormány által kijelölt miniszter látja el – épp a KEIR projekt javaslatára született meg 2005-ben!)

4.3. A KIF létrehozása tehát lényegében egy új államigazgatási feladat és hatáskör létrehozását és telepítését jelenti. Mindez azt a helyzetet eredményezte, hogy a KIF feladat-meghatározása az iratkezelés ellenőrzését tekintve lényegében azonos az Ltv. 11. §-ában, de főként a 10/2002. (IV. 13.) NKÖM rendelet 8. §-ában foglaltakkal. Bár az utóbbi időben felbukkant törvényértelmezések szerint a levéltárak ellenőrzési jogköre csupán „a maradandó értékű iratok levéltári használatát befolyásoló kérdésekre terjed ki, vagyis az iratkezeléshez fűződő ügyviteli érdekek érvényesülésének ellenőrzése nem a levéltárak feladata”, ez a szűkítés a jogszabályi tételekből nem olvasható ki. Ott lényegében az ellenőrzési kötelezettség „totalitása” tűnik ki:

- Ltv. 11. §: „ A nem selejtezhető köziratok fennmaradásának biztosítása érdekében a közfeladatot ellátó szerv iratainak védelmét és iratkezelésének rendjét – az iratkezelési szabályzat alapján – az illetékes közlevéltár ellenőrzi. Ellenőrzési feladatának ellátása során ... az iratkezelési tevékenységet folyamatában vizsgálhatja ... iratkezelési kérdésekben szaktanácsot ad”.
- R. 8. §: a levéltár „az iratok irattári terv szerinti csoportosításának – irattári tételbe sorolásának – szűrőpróbaszerű vizsgálatára ... az iratok nyilvántartásával, a nyilvántartáshoz kapcsolódó segédletek készítésével, az irattári anyag szakszerű kezelésével, biztonságos megőrzésével és használatával kapcsolatos előírások végrehajtásának áttekintésére, a végrehajtáshoz szükséges személyi, tárgyi és technikai feltételek számbavételére” jogosult.

Kétségkívül a levéltári ellenőrzés alapja a maradandó értékű iratok fennmaradásának biztosítása, míg a KIF ellenőrzési filozófiája a jelenérdekűsége, az iratkezelés jogszerűségére és ügyviteli megfelelőségére helyezi a hangsúlyt. A lényeg azonban valójában egy: ugyanazt ellenőrzik és ugyanúgy!

4.4 A helyzetet még bonyolultabbá tette, hogy míg a KEIR projekt a records management szervezetét a kormányzaton belül a „szervezeti hierarchia magas szintjén”, a MEH szervezeti keretein belül jelölte ki – jól érzékelve, hogy nem speciális, hanem *összminisztériumi* feladatról van szó –, addig a KIF végül is az ÖTM-ben alakult meg.

4.5. Irányítási, ellenőrzési feladatait a KIF a központi államigazgatási szervek esetében közvetlenül, míg a közigazgatás középső és helyi szerveit tekintve a közigazgatási hivatalok útján fogja végezni. Jelenleg sem a KIF-nek nincs ereje, kapacitása a feladat ellátására, de a közigazgatási hivatalok is küzdenek az eddigi törvényességi ellenőrzések tényleges iratkezelési ellenőrzéssé „fejlesztésével”.

4.6. A records management és a levéltári rendszer szétválasztásával lényegében két, párhuzamos struktúra jön létre. Bár az Ltv. 35/A. § (1) bekezdésére tekintettel várható a párhuzamos ellenőrzési tevékenység szabályozása, ez magát a párhuzamosságot nyilván nem fogja megszüntetni, legfeljebb a levéltárak ellenőrzési jogkörét a maradandó értékű iratok megmaradását befolyásoló tényezőkre szűkíti (ami megint csak fából vaskarika, hiszen azzal az iratkezelés valamennyi fázisa összefügg).

4.7. Mindezzel azt a határozott véleményemet szeretném megalapozni, hogy az iratkezelés felügyeletét a jövőben – a közigazgatás működésének hatékonyságára, a források racionálisabb felhasználására, valamint az államreform céljaként is meghatározott párhuzamosságok megszüntetésére tekintettel – az országos hálózattal rendelkező levéltári rendszerre kell bízni, annak fejlesztésével és a szükséges szervezeti, képzési stb. követelmények megteremtésével. Ezzel valósulna meg az a nemzetközi gyakorlatban is érvényes elméleti alapvetés, hogy a köziratok aktív és passzív korszakára vonatkozó előírások az iratkezelést egységes folyamatként tekintve, a dokumentumok teljes életciklusára egységes intézményi keretben fogják össze, a keletkeztetéstől az irattározáson át a levéltárba helyezésig. Enélkül az állam csak rosszabbul járhat, hiszen a KIF és a közigazgatási hivatalok alkalmassá tétele a feladat magas színvonalú elvégzésére jelentősebb investíciót igényelne.

4.8. Ehhez hozzátartozik az is, hogy ennek az egységes szervezetnek szoros kooperációban kell működnie a MEH EKK-val, ahol az e-közigazgatásra (és levéltárra?) vonatkozó fejlesztések súlypontja található. A feladatok összetettsége és összefüggései miatt – az elektronikus iratok levéltári megőrzésének kérdéseivel bezárólag – a szorosan összetartozó feladatok ilyen mérvű és távolságú széttagolása az államigazgatásban nem indokolt.

4.9. Jól mutatja a problémát az a helyzet, hogy a közigazgatásban használatos szoftverek akreditációjában a levéltári megőrizhetőség szempontjai jelenleg

nincsenek képviselve. Ez pedig óriási veszélyforrást hordoz magában, a mában, illetve a közeljövőben keletkező maradandó értékű elektronikus iratok fennmaradását illetően!

5. Átmeneti levéltár, mint a szolgáltatás új formája

5.1. A levéltári diskurzusokban mint bűvópatak jön időről időre felszínre az ún. átmeneti levéltárak kérdése. Az elmúlt években a Budapest Fővárosi Levéltár új épülete átadásával merült fel egy esetleges átmeneti levéltár létesítése az egyik régi épületben. Ez is azt jelzi, hogy a levéltáros társadalomban van fogadókészség ezen a területen.

Az átmeneti levéltárak filozófiája az, hogy az iratok kétrészes életciklusát (ügyviteli – levéltári) három alapvető részre bontja (közvetlen ügyviteli – átmeneti – levéltári). Az átmeneti korszak iratait a „forró” irattártól elkülönítetten, speciális átmeneti levéltárakban kezeli, két fő feladatot szem előtt tartva. Részben a hivatal (cég, szervezet stb.) ügymenetével kapcsolatos adatszolgáltatást végzi, másrészt pedig az átvett dokumentumokat előkészíti (selejtezi, rendezi) a levéltári átadáshoz.

A külföldi tapasztalatok (a dán, holland, spanyol, francia, német levéltárak és a londoni nemzeti levéltár is működtet ilyeneket) azt bizonyítják, hogy az átmeneti levéltárak pontos szolgáltatást, biztonságos, a jelenleginél olcsóbb és szakszerűbb megőrzést jelentenek. Különösen fontos ez az elektronikus iratkezelés kiterjedésének pillanataiban, amikor a papíralapú irathordozókra kevesebb figyelem és pénz fordul (létrejöttük szorgalmazása tehát akár iratmentésként is felfogható).

5.2. Az átmeneti levéltárakat mindenekelőtt szolgáltatásként kell felfognunk. Ha az állam hozza létre a kapacitást, akkor elsősorban a saját intézményei számára teszi azt, de vállalkozói alapon elláthatja az azon kívüli szereplők átmeneti iratkezelését is. De ugyanígy tehet bármely fenntartó, illetőleg levéltár is.

A magánszférában már Magyarországon is számos nagyvállalat, pénzügyintézet vásárol ilyen szolgáltatást, az arra szakosodott magáncégektől. Fennáll az a veszély, hogy az üzleti vállalkozások figyelme előbb-utóbb a közszféra felé fordul, és eddigi tapasztalataikat, referenciáikat, és főként tőkájüket felhasználva szolgáltatási ajánlattal keresik meg az állami, önkormányzati szférát. Mivel a fejlesztések és tőkeallokáció terén a levéltárak jelenleg aligha vehetik fel velük a versenyt, könnyen meg is győzhetik a döntéshozókat. A levéltárak számára mindez azt jelentené, hogy kiszorulnak a területről, a maradandó iratok megmaradása és használatra bocsátása terén pedig kaotikus helyzet állna elő, amely ma még beláthatatlan következményekkel járna. A levéltáraknak tehát gyors és határozott lépést kellene tenniük, még azelőtt, hogy a piaci megoldások felé túlságosan is vonzó kormányzat – eltekintve a nemzetközi gyakorlattól és a leselkedő

veszélyektől – ezt a lehetőséget is „kiszervezné” intézményeink alól! Különösen gyorsan kellene cselekednie a Magyar Országos Levéltárnak, mivel az új kormányzati negyed építésének terve könnyen vezethet az iratkezelési rendszerek „átmeneti” jellegű „modernizálásához”!

5.3. Az átmeneti levéltárakat a levéltári rendszeren belül – az egyes levéltárakhoz kötve –, de azok külön szervezeti egységeként, egyedi szabályozás szerint kell működtetni. Ha piaci szereplőket is fogad (legyenek azok – más – önkormányzatok, civil vagy szakmai szervezetek, illetve vállalkozások), akkor működését is érdemes az üzleti érdekelttség szerint megfogalmazni.

5.4. Az átmeneti levéltárak létrejötte lehet eseti (azaz egy-egy levéltár méri fel a lehetőségeket és köt – természetesen fenntartója hozzájárulásával – szerződéseket), de lehet akár jogszabály által is meghatározott. A központi közigazgatás, az önkormányzatok (különösen a nagyobb városi önkormányzatok) alkalmasak ilyen kapacitások kialakítására.

5.5. Az átmeneti levéltárak rendszerét fokozatosan, mintaprojektek megvalósításával lehetne létrehozni. A kialakítást természetesen területi alapon kell végezni, egy-egy nagyobb városhoz kötve (az itt működő államigazgatási, önkormányzati és egyéb szerveknek, üzleti vállalkozásoknak megajánlani a lehetőséget). Természetesen létrehozhatók egyszereplős formák is, amikor az állam vagy az önkormányzat a maga intézményi köre számára hoz létre átmeneti levéltárat.

5.6. Arról, hogy az államot vagy egy-egy önkormányzatot, vállalkozást meggyőzzünk az átmeneti levéltárak értelméről, pontos kalkulációval, szolgáltatási csomaggal kell előállnunk. Az átmeneti tárolásnak ugyanis – a racionalitása, szakmaisága mellett – vélhetően olcsóbbnak kell lennie, vagy olyan előnyöket kell biztosítani, mint például a közigazgatás hatékonyabb, gyorsabb működése. A magáncégek tőkeerejével szemben a levéltárak szakértelme, folyamatos és törvényileg garantált működése, az irat teljes életciklusára kiterjedő jogosultságaik és feladataik kerülhetnek a mérleg serpenyőjébe.

5.7. Ha nem is átmeneti levéltár néven, de az általános levéltárak egy része a '90-es évek derekán már próbát tett arra, hogy nem maradandó értékű iratok tömegét átvéve, lényegében klasszikus *átmeneti* feladatokat lásson el. Az ún. *csődös iratok* egy (kis) részének átvételét lényegében üzleti alapon tették meg, vállalva az iratkezelés esetenként több évtizedre is nyúló feladatait. Akkoriban felvetődött az a gondolat, hogy a *Csődtörvényben* a levéltárak törvényi támogatást kapjanak arra, hogy kizárólagos őrzői legyenek a felszámolások és csődök miatt „gazdátlaná” vált gazdasági iratoknak. Úgy hiszem, az idő nem hazudtolta meg ezt a törekvést. Az iratok jelentős része (különösen a '90-es években) nem kis részben vált semmivé, vagy még ma is olyan körülmények között őrzik, ami méltatlan a nem egyszer maradandó értéket (is) képviselő dokumentumokhoz. A levéltárak szakszerű, pontos és – nem utolsósorban – olcsóbb őrzői lettek volna az iratoknak, és lennének azok még ma is. A történetet ma sem látom lezártnak, és most, az átmeneti levéltárak tárgyalásakor ismét átgondolan-

dónak tartom, különösen a *Csődtörvényben* a legutóbbi időben beállt változások miatt, melyek ma még beláthatatlan kihatással lehetnek az érintett iratok sorsára, megmaradására. Még olyan helyzet is előállhat, hogy a felszámoló cégek maguk keresik az együttműködést a levéltárakkal, mert képtelenek lesznek a feladat megoldására! Különösen fontosnak tartom annak megvizsgálását, hogy az Államreform Operatív Program (ÁROP) ad-e lehetőségeket a levéltárak számára az átmeneti levéltárakkal kapcsolatos fejlesztések finanszírozására!

A levéltári szervezet jövője

1. Ma a levéltárak – miként egyik vezetője fogalmazott – „egyfelől a nemzeti identitás, a nemzeti múlt megőrzéséhez szorosan kapcsolódó tevékenységüknek, másfelől a mindenkori állami adminisztrációhoz való kötődésüknek megfelelően a kultúra és a közigazgatás határán mozognak. Ám valójában mindkét terület vastos csomagjában csak perifériális problémát jelentenek.” A levéltárak három választ is adhatnak erre a helyzetre:

- a hatósági, hivatali funkciójukból mind többet „levetve”, az állam más szerveinek, illetve a gazdaság nem állami szereplőinek átadnak, a kultúraközvetítő szerepük felerősítésével véglegesen a kultúrához kötik magukat, vagy
- megtartva köztes helyzetüket, az „önmodernizáció” útján, lobbijukat növelve kívánnak forrásokra szert tenni
- s végül adódik a harmadik választás: út a közigazgatásba

Valójában mind a három megoldás számtalan problémát vet fel. A levéltárak munkája nem választható el teljesen sem a kultúrától, sem a közigazgatástól. Előbbihez való kötődését az írott nemzeti örökség közzétételével kapcsolatos természetes és megkerülhetetlen kötelesség, az ez irányú szolgáltatásokra vonatkozó egyértelmű társadalmi igény teszi felbonthatatlanná, az utóbbihoz pedig alapfunkciója, létének másik értelme, a köziratok átvételének, megőrzésének kötelezettsége köti elválaszthatatlanul.

A választás tehát nem lehet vagy/vagy, csak is/is. Sőt, a jövő útja – mint azt fentebb láttuk – csakis a két feladattípus harmonikus összeillesztése és a változó környezettel korreláns, gyors fejlesztése lehet.

Más kérdés azonban az, hogy a levéltárak mely szervezeti-irányítási rendszerben, milyen státusban működjenek a jövőben, alkalmazkodva a változásokhoz. Ebben a tekintetben azt kell mondanunk, hogy középtávon a két szféra közül a közigazgatás modernizációja az, amely a levéltárak tevékenységeinek zömét már a közeljövőben is átformálja. A változásokhoz való alkalmazkodás

képtelensége a levéltárak működésképtelenségét vonná maga után, amely azután természetesen magában a közigazgatásban is jelentős működési zavarokat okozna.

2. Az e-közigazgatás kialakításának üteme

Mint említettük, véleményünk szerint a levéltári szervezet változtatási irányát a közigazgatás változásaihoz képest kell meghatározni. Ebből a szempontból nem haszontalan némi előretekintést tennünk arra, hogy a közigazgatás fejlesztésének zászlóshajója, az e-közigazgatás várhatóan milyen helyzet elé állítja a belátható jövőben a levéltáros társadalmat, és abból milyen következtetéseket szükséges levonnunk?

2.1. A közigazgatási feladatokról szóló 1044/2005. (V. 11.) Korm. határozatba foglalt, prioritási csoportokba sorolt szolgáltatások lesznek azok, amelyeket belátható időn belül az ügyfelek elektronikus formában érhetnek majd el (az elérés, illetve ügyintézés szintjei, fokozatai szerint ezek a szolgáltatások is négyfokú skálába vannak sorolva, ahol az 1. foknál az elektronizálás csupán a tájékozódást teszi lehetővé, míg a negyedik fok már teljes online tranzakciót (ügyintézési folyamatot).

Mindez azt jelenti, hogy az online, különösen a 4. fokú ügyintézés lehetőségei csak az ügyek egy meghatározott csoportjára terjednek majd ki, az ügyintézés teljessége még a középtávú célok között sem szerepel! Tehát a papíralapú ügyintézés fennmaradása az ügyfajták sokaságánál a belátható jövőben megmarad.

Kérdés az is, hogy az elektronikus aláírás általánossá válása – melynek adaptálása jelenleg akadozik – mennyiben szélesíti ki az e-ügyintézést. Ami várható, az inkább a 4. szintre tervezett szolgáltatások általánossá válásában fogható meg, semmint újabb területek elektronizálásában.

Ugyanakkor rövid időn belül általánossá válik az elektronikus iktatás, nyilvántartás, mely – a jelenlegi helyzet változatlanul maradása esetén – rövidesen akut problémává fog válni a levéltárak (és ebből adódóan a közigazgatás) számára.

2.2. Ma még nem látható pontosan, hogy milyen ütemben és mélységben valósul meg az igazgatás belső (hivatalon belüli, az iktatás-nyilvántartást meghaladó) ügyintézésének elektronizálása. A folyamat robbanásszerű kiszélesedésére ugyanúgy számíthatunk, mint a megrekedésére. Veszprémben pl. 500 millió forintért kifejlesztették az e-ügyintézés programját, mely a hivatali ügymenetet is részben elektronizálja. De a rendszer még nem végleges és koránt sincs kész. Ha ezen a példán keresztül keressük arra a választ, hogy az anyagi korlátok mikor teszik lehetővé a középvárosok, falvak elektronikus ügyintézésének bevezetését, azt látjuk, hogy az középtávon csak akkor valósulhat meg, ha az NFT2,

illetve más források ide összpontosulnak (erről azonban jelenleg szó sincs, a tervek a központi államigazgatásra koncentrálnak).

(Adódik a kérdés, hogy társadalmi szinten nem lenne-e sokkal de sokkal olcsóbb, ha a kormányzat, főként a kisebb településtípusokra, a szerepkört és a funkcionalitást figyelembe véve kidolgozna párhuzamos minta iratkezelési rendszereket, több modulós programcsomagot, amelyeket ingyen vagy mérsékelt áron adna át az önkormányzatoknak, esetleg használatának nem kötelező jellegével, hanem csak ajánlással, szolgáltatásként. Ebben az esetben a levéltári megőrzés problémájának megoldásában is sokkal előbbre jutnánk, mert részben standardok teremtődnének, amelyekhez lehetne alkalmazkodnunk, illetve alkalmazkodnának az egyéb, akkreditált programok, másrészt – mivel az önkormányzatok döntő többsége egy ilyen programcsomagot használna – egyszerűbb lenne a levéltári átvételt is modellálni, a szükséges fejlesztéseket megvalósítani.)

Összességében tehát az valószínűsíthető, hogy középtávon belül az önkormányzatiságban az iktatás-nyilvántartás lesz az a terület, amelyet általánosan elektronizálnak. Az e-ügyintézés elsősorban a 4. szinten meghatározott szolgáltatások esetében hoz majd létre maradandó értékű iratokat. Az önkormányzatok jelentős része viszont vélhetően középtávon belül sem lesz kész az e-ügyintézés bevezetésére.

3. Az e-közigazgatás következményei

3.1. Azonban a megfogalmazott tervek fényében sokkal gyorsabb változás prognosztizálható a központi államigazgatásban és esetleg a középszintű, illetve a nagyvárosi önkormányzatoknál. Itt, mindenekelőtt az EKOP-ban megfogalmazott fejlesztésekkel, a közeljövőben nagyot léphetnek előre az e-ügyintézésben. Az Elektronikus Közigazgatás Operatív Program (EKOP) ambiciózus célkitűzése az, hogy a közigazgatás és a közigazgatási szolgáltatások belső folyamatainak megújítását célzó programoknak, valamint azon belül a kiemelt fejlesztéseknek, továbbá az Államreform Operatív Program (ÁROP) megvalósulásának köszönhetően a papír/elektronikus ügyirat arány az államigazgatás belső ügymenetében a jelenlegi 10%-ára (!) fog csökkenni 2013-ig. Ez azt jelenti, hogy a központi államigazgatásban a szolgáltató oldal már rövidtávon belül is készen állhat az e-ügyintézés kiteljesítésére, és csak a felhasználói oldal fogadókészsége, valamint a tisztviselői kar alkalmassága jelenthet majd akadályt (és az átállás várható lelassulását, kitolódását). Mindez azt jelenti, hogy a levéltári rendszernek csak „napjai” vannak a felkészülésre.

A fentiekre tekintettel:

- Vészesen közeledik az idő, amikor – a központi államigazgatás szervei esetében – a levéltárak elektronikus iratok átvételére lesznek kötelezettek. Sokáig nem lesz már tartható (tulajdonképpen sok esetben már most sem az), hogy az elektronikusan nem archiválható iratokat papíralapon vesszük át, mivel a közigazgatásban megjelentek az adatbázisok
- A levéltárakba még jó ideig papírlapon kerül be az iratok többsége. Ezt követően is – az arányt ma még nehéz megjósolni – a hibrid (papír/elektronikus) iratok fogják jellemezni a közfeladatot ellátó szervek munkáját
- Hosszú ideig (tulajdonképp mindvégig) szükséges lesz a papíralapú és az elektronikus iratok fond- és ügyiratszintű összekapcsolása, virtuális, illetve valóságos együtt tartása. Ebből következően a levéltári rendszer fejlesztésének csak olyan koncepciója lesz életképes, amely
  - a megoldást olyan rendszerben keresi, amely a hagyományos (főként papír-) alapú és az elektronikus iratok megőrzésének kérdését egységes szervezeti, irányítási és szolgáltatási rendszerben kívánja megoldani;
  - a vidéki kutatópontokon (levéltárakban) keletkező papír- és elektronikus alapú iratokra vonatkozó kutatási, adatszolgáltatási igények kielégítésére és az elektronikus iratok központi megőrzésére egyaránt alkalmas;
  - lemond arról a hiú ábrándról, hogy egy elektronikus szuperlevéltár létrehozásával megoldja az elektronikus nemzeti örökség (és általában a nemzeti örökség) megőrzésének valamennyi gondját;
  - lemond különösen arról az életveszélyes tervről, hogy az örökség megmaradását magáncégek útján biztosítsa.

3.2. A rendszernek egyszerre kell (majd) megfelelnie a következő kritériumoknak:

- A bekerülési költségek, és a rendszer bonyolultsága megköveteli, hogy az elektronikus iratok biztonsági példányai, egyáltalán biztonságos megőrzése egyetlen *központi e-archívó*ban valósuljon meg (két párhuzamos – egy állami és egy önkormányzati – rendszer kifejlesztésének indokoltsága kérdéses, hisz a kiépített technika elvben képes lesz az irattermelés egészének befogadására).
- A levéltárak mai szolgáltatásai nyilván jelentős átalakuláson mennek majd keresztül, azonban ez nem jelenti azt, hogy a levéltári rendszer területileg is jelentősen átszerveződik, hiszen a szervellenőrzéssel kapcsolatos feladatokat – belátható időtávon belül – nem lehet egy területi hatórádiuson kívülre helyezni, miként az iratátadás előkészítése sem oldható meg egyetlen köz-

pontból. Az e-iratok valamilyen átvétel utáni strukturálására, kereshetővé tételére vélhetően szükség lesz, és kétséges, hogy ezt egyetlen központ képes lenne megvalósítani. (Csupán illusztrációként említjük meg, hogy a brit nemzeti levéltár az utóbbi időben vette vissza az ügyfélszolgálatot az ottani e-levéltártól.)

- A még jó ideig fennmaradó hibrid irattermelés, illetőleg teljes elektronikus átállás esetén is a fondok egysége megköveteli, hogy a feldolgozás és a kutatás számára a papíralapú és az azokkal összefüggő elektronikus iratok összekapcsolhatók legyenek. Ezt pedig – mai ésszel beláthatóan – csak területi szinten lehet megvalósítani. Például úgy, hogy az ügyfélszolgálat szükség esetén a biztonsági példányokat őrző *központi e-archívumból* lehívassa az elektronikus vonatkozásokat (ügydarabokat, iratrészeket) és azokat az általa őrzött hagyományos iratokkal együtt bocsássa használatra.

Mindebből az következik, hogy az elektronikus iratok átvételével kapcsolatos feladatok nem merülnek ki egy e-levéltár létrehozásában. A levéltárak olyan országos „gerinchálózatát” kell alkalmassá tenni a – természetesen szintenként eltérő – feladatok végrehajtására, amely képes a fent említett területi munkára, és gesztorintézményként segíteni tudja a hálózaton kívüli levéltárakat, iratőrzőket.

4. A levéltári hálózat átalakítása

A feladatok ellátására való alkalmasság területi meghatározóit figyelembe véve a levéltári „gerinchálózatra” leginkább a mai általános levéltárakat, illetőleg az állami szaklevéltárakat javasolt felfűzni. Ezt az is indokolja, hogy az általános és szaklevéltárak őrzik a levéltári anyag döntő részét, mai feladataik pedig lényegében a közszféra egészére kiterjednek. Az alábbi indokok miatt szükségesnek látszik a levéltári „gerinchálózat” taglevéltárait azonos fenntartó, illetve irányító illetékessége alá helyezni.

- A levéltári rendszer előtt álló – mindenekelőtt az e-közigazgatás bevezetéséből adódó – változások bonyolultsága, hatalmas forrásigényei, a feladatok koncentrált, egy központból irányított és szervezett megvalósítását igényli
- Ezzel megszüntethető lenne az a fogyatkozás is, mely abból adódik, hogy a levéltárosoknak ma lényegében nincs egyértelmű és egyszemélyi vezetőjük, aki egyrészt – pozíciójánál fogva a kormányzat felé megfelelő erővel artikulálná a szakmai érdekeket, másrészt a szükséges változásokat, szakmai projekteket megfelelő hatékonysággal tudná levezényelni

ni (némi túlzással azt is mondhatnánk, hogy a jelenlegi levéltári rendszerünk irányíthatatlan)

- Ma az általános levéltárak és a szaklevéltárak esetében (is) fenntartók sokasága fogalmaz meg egymással esetenként ellentétes követelményeket. Az egyes levéltárak technikai, személyi, raktári kapacitásai meglehetősen eltérnek egymástól, ami a feladatvégzés színvonalbeli különbségeit eredményezi. Ebben a helyzetben, a jelentős kihívásokra tekintettel, különösen szükséges az egyes levéltárak közötti különbségeket csökkenteni, a fejlesztéseket pedig kivonni a helyi politika érdekszeréből

5. Az állami és önkormányzati iratok szétválasztásának kérdése

Az állami és önkormányzati iratok szétválasztása, mely egy tisztán állami és egy tisztán önkormányzati iratokat őrző levéltári hálózat létrehozását célozza, kétségkívül lehetséges, de – meglátásom szerint – számos problémát vet fel:

- Egy ilyen szétválasztásra nincs alkotmányos kényszer. A kérdésnek nincs relevanciája a jogállam működésével, a demokratikus berendezkedéssel, és különösen nem valami nehezen megfogalmazható „európaisággal”. (Ma már Európában – a volt szocialista országokban – számos, a miénkhez hasonló rendszer működik. Ismereteim szerint ezek az államok – nyilván nem véletlenül – jelenleg nem kívánják felszámolni ezt az állapotot)
- Az alkotmány szerint alapjogok nem különbözhetnek, azonban kötelezettségek igen. Mindenkor a legfőbb döntéshozó szerv (Országgyűlés) határoz arról, hogy az alkotmányos keretek között mely feladatokat bíz az önkormányzatokra, melyeket a civil szférára és melyeket tart meg az állami szerveknél. A maradandó értékű iratok megőrzésének szükségessége és kötelezettsége messze túlnő az adott irat keletkeztetőjén, a közös nemzeti örökség részét képezi. Az Országgyűlés dönthet úgy, hogy a hatékonyság és hasznosság, valamint a jogok és alkotmányos kötelezettségek érvényesülése szempontjait mérlegelve, a levéltárügy feladatai közül melyeket old meg az állami intézményrendszerben, melyeket bíz az önkormányzatokra, illetve a civil szférára
- A költségvetés középtávú helyzetét, az állami források szűkösségét szemlélve az látszik a legvalószínűbbnek, hogy egy teljesen új, állami levéltári hálózat létrehozása 10–15 éves távlatban lekötné a társadalmilag a levéltárügyre fordítható források egészét vagy döntő részét. Kérdés, hogy ebben az esetben miként jutna pénz azokra a változtatásokra, amelyeket a levéltárakkal szemben a kultúraterjesztés, az oktatás, az ira-

tokhoz való hozzáférés „akadálymentesítése” terén megfogalmaz a politika és a társadalom, és különösképp miből finanszírozódnak azok a programok, amelyek az e-közigazgatás kialakulásának követését szolgálják

- A hálózat szétválasztása prognosztizálhatóan azt jelentené, hogy létrejön egy viszonylag jól finanszírozott állami levéltári hálózat a központi közigazgatás, illetve az ahhoz kapcsolódó területi szervek iratainak kezelésére, és marad egy örökös pénziánnyal, az elektronizálás terén az alapfeladataival is megküzdési képtelen önkormányzati levéltári hálózat. Ez utóbbi tehát továbbra is a sokszínű fenntartói zenére „táncol”, másrészt ennek korlátjaira (korlátoltságára) hivatkozva próbálja felpuhítani a központilag megfogalmazott szakmai követelményeket (ne feledjük, ez a rendszer őrizné a köziratok többségét!)

6. Az új levéltári hálózat

Mindezen indokoknál fogva – meglátásom szerint – a mai általános levéltári és állami szaklevéltári intézményeket az állami fenntartás, továbbá egységes, központi igazgatás és irányítás alá kellene helyezni. Alapfeladatainak többségére, illetőleg különösen az e-közigazgatás kialakításában játszott kulcsszerepére tekintettel működését – tudományos jellegének megőrzésével, sőt az ehhez kapcsolódó szolgáltató funkcióinak kiteljesítése mellett – a közigazgatás rendszerében lenne helyes meghatározni.

6.1. Ugyanakkor látni kell azt is, hogy a területi és helyi önkormányzatoktól, közttestületektől stb. nem vonható meg a levéltár-alapítás joga. Sőt, az államnak tényleges és hatékony finanszírozással segítenie kell azokat saját levéltárak létrehozásában. Az például, hogy az önkormányzatok bizonyos kategóriái (pl. a mai megyei jogú városok, a regionális önkormányzatok, kistérségek) kötelezve legyenek levéltár fenntartására, csak abban az esetben lehetséges, ha a rendelkezés megfelel az Alkotmány 44/A. § c) pontjában foglaltaknak, mely kimondja, hogy „az önkormányzat törvényben meghatározott feladatainak ellátásához megfelelő saját bevételre jogosult, továbbá e feladatokkal arányban álló támogatásban részesül”. Mivel új feladat telepítéséről van szó, annak fedezetét is biztosítani kell. Ebből a szempontból (is) elvetendőnek tartom azt a megoldást, amely az önkormányzatok – szimpla, állami ellentételezés nélküli – pénzügyi hozzájárulását követelné meg, az általuk keletkeztetett iratok levéltári őrzetéért (sokféle szempontból sem lenne szerencsés, ha mi, levéltárosok állnánk elő egy – vélhetően a 2/3-os szavazáson elvérző –, az önkormányzatokat még a jelenlegihez képest is tovább sarcoló finanszírozási ötlettel).

6.2. A fenti megoldáshoz kapcsolódva létre kellene hozni az Országos Főlevéltáros (OFL) posztját. A feladatkörébe kerülnének

- Az Ltv.-ben jelenleg a kulturális miniszterhez telepített jogosítványok és kötelezettségek (pl. az Ltv. 8. §-ában megfogalmazott ágazati irányításai feladatok, a minta iratkezelési szabályzatok és irattári tervek kiadására a Magyar Országos Levéltárra vonatkozó jogosítványok, illetőleg a 17. § (2) pontja a-c), i-m) bekezdésében foglalt feladatok stb.)
- Az állami levéltári hálózat vonatkozásában a fenntartói feladatok, és az V/A. fejezetben megfogalmazott feladatok
- Az Ltv. 8/A. §-ában meghatározott, a köziratok kezelésének szakmai irányításával kapcsolatos feladatok

(Természetesen az ágazati szakmai irányítási feladatok az OFL-t irányító miniszterhez települnének, aki a feladatokat az OFL-en keresztül látná el.)

A megoldás alvariánsaként lehetségesnek tartom, hogy az OFL (a brit modellnek megfelelően) egyben a MOL vezetője (főigazgatója) is legyen. Ebben az esetben is elkülönült szervezetben (Országos Főlevéltáros Hivatala – OFH) látná el az előző pontban meghatározott feladatokat.

6.3. Az OFH-ban elkülönült szervezeti egységként működne az operatív (szakmai, személyi, gazdasági) levéltár-irányítás, a Módszertani és Oktatási Központ, az Iratkezelési Felügyelet, illetőleg a Levéltári Szakfelügyelet.

6.4. Az állami levéltári „gerinchálózat” költségvetésileg is az OFH-hoz tartozna.

6.5. Tekintettel arra, hogy a levéltárak feladatai különösen az iratkezelés irányításában, a közfeladatot ellátó szervek iratkezelésének ellenőrzésében, illetőleg irataik levéltári kezelésében tipikusan összminisztériumi jellegűek lennének, illetőleg az e-közigazgatás, e-levéltár kialakításában szorosan együtt kell működniük az Elektronikus-kormányzat-központtal (EKK), az OFH-t a Miniszterelnöki Hivatal kötelékébe javasolt telepíteni. Státusát a MEH-et vezető miniszter irányítása alá tartozó központi államigazgatási szervként (kormányhivatalként vagy központi hivatalként) lehetne meghatározni.

6.6. Az OFH szervezetébe kerülnének állami levéltárként a jelenlegi általános levéltárak, az állami szaklevéltárak (esetleg a Hadtörténelmi Levéltár kivételével) és a Történelmi Levéltár, mint az OFH főosztályi státusú hivatali egységei.

6.7. A változások sémája:

Jelenlegi típus	Jelenlegi fenntartó	Új típus	Új fenntartó
Általános levéltárak	MOL: állami, az OKM költségvetésében, többi: önkormányzati, az adott költségvetésekben	Állami levéltár	Állami, a MEH költségvetésében
Állami szaklevéltár	Az adott fenntartó költségvetésében		a) Állami, a MEH költségvetésében b) megszűnik, anyaga a MOL-hoz kerül c) HL (esetleg): állami, a Honvédelmi Minisztérium költségvetésében
Települési önkormányzat, köztestület, közalapítvány, illetve jogszabályban megállapított egyéb, továbbá nyilvános magánlevéltárak	Az adott fenntartó költségvetésében	Változatlan	Változatlan + nevesített levéltár-fenntartási hozzájárulás*

*Az 1997. évi CXL. Tv. 92. § (2) bekezdése szerinti közművelődési és közgyűjtmenyi normatív költségvetési hozzájárulásból elkülönítendő levéltári normatív költségvetési hozzájárulás.

6.8. A levéltári rendszer ebben a formájában jellemzően kétszintű lenne:

- Az OFH-ba tagozott állami levéltári hálózat, mely minden olyan közfeladatot ellátó szerv iratanyagát őrizné, amelyik nem tart fenn levéltárat, illetőleg
- A nem állami levéltári hálózat (települési, *regionális*, *kistérségi*, köztestületi, közalapítványi, egyéb, illetőleg magánlevéltárak)

6.9. A levéltári rendszer így a dekoncentrált szervek rendszerébe lépve bekerülne a közigazgatási hivatalok koordinációs körébe, ami elősegítené pl. az önkormányzatokkal, a területi államigazgatási szervekkel kapcsolatos törvényességi, illetőleg iratkezelési feladatok hatékony ellátását.

6.10. A regionalizmussal kapcsolatos kérdéseket a fenti állami levéltári hálózaton belül kell kezelni (az állományvédelmi – restaurálási, mikrofilmezési, digitalizálási – kapacitások, oktatási, személyzeti feladatok esetleges koncentrációja vagy specializált, de arányos elosztása; a középszintű önkormányzatok, állami közigazgatási szervek anyagának egy helyre koncentrációja stb.).

6.11. A jelenlegi megyei levéltárakra épülő állami levéltári hálózat kiterjedtségén, feladatellátásán akkor és ott kellene változtatni, amikor és ahol a települési (ha lesz: regionális, kis térségi) önkormányzatok működőképes, a feladatok jó színvonalú ellátására alkalmas levéltárakat hoznak létre. Az esetek egy részében vagy akár egészében a távolabbi jövőben – ha az önkormányzati levéltárak lefednek valamennyi nem állami, közfeladatot ellátó irattermelőt – ez oda is vezethet, hogy az állami levéltárak kizárólag a központi államigazgatás, illetve területi szervei iratait őrzik, esetleg már nem a jelenlegi területi szórtságban, hanem regionális szintű koncentrációban, egy helyen. Ezzel a szerves fejlődéssel lenne biztosítható leginkább a nemzeti örökség megőrizhetőségének folyamatossága.

A változások finanszírozási lehetőségei

A tervek, a változás „ideális” útjai viszonylag könnyen kijelölhetők, azonban mindez alig ér valamit, ha

- reménytelennek látszik a forrásosztók meggyőzése a változással (fejlődéssel) járó pénzügyi, szervezeti, döntési kérdések ügyében
- a döntéshozók akaratától függetlenül, eleve nem állnak rendelkezésre mobilizálható források

A mai modernizációs elképzelések, tervek lassú megvalósulásának, akadozásának is a forráshiány az egyik oka. Sem az államreformra, sem a kulturális modernizáció irányaira jelenleg nem áll rendelkezésre elegendő forrás a központi költségvetésben, és különösen nem az önkormányzati büdzsékben. A levéltárak számára jelenleg nyitott források legfeljebb arra alkalmasak, hogy – miként már fentebb szóltunk róla – koncentrált, az eddigiekhez képest nagyobb, az általános fejlesztési céloknak megfelelő projektek (legalább részbeni) finanszírozását szolgálják. Ilyenek tipikusan az NKA-s források. Az elinduláshoz ezek adhatják az alapot.

Különösen fájdalmas, hogy a levéltári rendszernek nincs a múzeumi Alfa programhoz hasonló biztos, kalkulálható fejlesztési forrása, mely a leállni látszó levéltár-építési, felújítási programot támogathatná.

Egyértelműen látszik, hogy a magyar levéltári rendszer jelenleg nemhogy jelentős fejlesztési projektekhez nem rendelkezik anyagiakkal, hanem a mostani

folyamatok a meglévő forrásaikat is drasztikusan apasztják. Nyilvánvaló, hogy ezt az ellentmondást külső beavatkozás nélkül lehetetlen feloldani.

A hétköznapi szintjén természetesen mindannyian tehetünk valamennyit a célok elérésében (ha azok megfogalmazásában konszenzusra jutunk). Az NKA-tól és esetlegesen máshonnan megszerzett források összpontosított felhasználása is alkalmas olyan feladatok megvalósítására, amelyek segítségével meggyőzhetjük a döntéshozókat fontosságunkról, nevezetesen arról, hogy a levéltárak is képesek széles társadalmi igényeket kielégítő kulturális értékek létrehozására, és hogy kultúraterjesztő képességeik nem állnak meg a kutatótermek ajtajában. Mindez lehetséges, de a valódi „paradigmaváltáshoz”, változtatáshoz kevés.

A levéltári rendszer jelentős forrásbevonás nélkül nem tud megmozdulni, a modernizáció számára felhasználható potenciáljai nem lesznek mobilizálhatók. Ez pedig a társadalom egészét szegényíti, a közigazgatás működésében pedig zavarokhoz vezethet.

A fentiek miatt (is) elemi fontosságú, hogy a közeljövő egyetlen lényeges, kalkulálható forrásegyütteséhez, a Nemzeti Fejlesztési Tervhez „hozzáférjünk”. Jelenleg a helyzetünk itt sem rózsás. Az elfogadott, illetve az alatti operatív tervek kifejezetten a levéltárakra profilírozott programokat alig tartalmaznak.

A levéltárak szempontjából három operatív program (OP) érdemel kiemelt figyelmet (az ÁROP és a területi ROP-ok vizsgálatától e helyütt eltekintünk).

I. Társadalmi Megújulás Operatív Program (TÁMOP)

Jelenleg a TÁMOP tűnik a levéltárak számára a leginkább gyümölcsöző programnak!

TÁMOP 2.2. intézkedés (a képzés és a pályorientáció intézményrendszerének fejlesztése)

- *Cél:* az oktatás reformjával összhangban, az államreform részeként a szak- és felnőttképzés munkaerő-piaci alkalmazkodó és reagáló képességének erősítése, az oktatás járuljon hozzá a fenntartható gazdasági növekedéshez, a képzésből kilépők szakmai és személyes kompetenciáival a munkáltatók elégedettebbek legyenek. A támogatható tevékenységek között a pályakövetés rendszerének kialakítása, a vizsgarendszer fejlesztése, a tanulást, tanítást segítő tan- és segédanyagok fejlesztése, végül a képzőintézmények közötti együttműködés tartalmának és mechanizmusainak kialakítása.

- *Lehetséges pályázati tematika:* kiemelt projekt, azonban a kedvezményezettek köre még nem ismert. A projekt projektgazdája a Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet. Amennyiben a levéltárak is a kedvezményezetti körbe tartoznak, úgy a projekt a levéltáros, records management képzés kialakításához használható.
- *Megjegyzés:* szükséges annak vizsgálata, hogy a felsőfokú levéltárosképzés integrálható-e a TÁMOP 4. prioritásába (Az emberi erőforrások fejlesztése a minőségi képzés, a kutatás és innováció területén), és ha igen, milyen módon!

TÁMOP 5.7. prioritás (Helyi közösségek erősítése, a civil társadalom fejlesztése)

- *Cél:* a hátrányos helyzetű csoportokkal (romák, fogyatékosok, nők) szembeni előítéletek csökkentése.
- *Lehetséges pályázati tematika:* a hátrányos helyzetű csoportokra vonatkozó levéltári dokumentumok feltárása, közzététele, bemutatása, a széles körű (infokommunikációs) hozzáférés biztosítása.

TÁMOP 5.8. prioritás (A társadalmi kohézió és az aktivitás erősítése a kulturális szolgáltatások fejlesztésével)

- *Cél:* „A beavatkozás a kulturális szolgáltatások javításán keresztül az értékekhez való egyenlő esélyű hozzáférést célozza meg, fejlesztve ezáltal a közösségi és egyéni kulturális tőkét ... [Ennek] legfőbb eszköze a szociokulturális szolgáltatások javítása. ... A társadalmi felzárkózást és aktivitást segítő szolgáltatások fejlesztése egyúttal segíti az oktatásképzés és a közösségfejlesztés céljait. Kiemelt szempont a legszegényebb, leszakadó rétegek elérése, így a fejlesztés hatásaként csökkenhet a kulturális szegénység ... A szolgáltatások elősegítik az értékek megismeréséhez és befogadásához szükséges képességek elsajátítását, és ezáltal erősítik a közösségi identitástudatot. ... A kulturális értékek megismerése érdekében nyitottabbá kell tenni a kulturális intézményrendszert, javítani kell működésének hatékonyságát, szélesebbé kell tenni az információkhoz való hozzáférést. A szociokulturális szolgáltatások megalapozása, az értékekhez való hozzáférés érdekében:

1. képzés, továbbképzés, átképzés útján fejleszteni kell a kulturális intézmények és nonprofit szervezetek személyi feltételeit;
2. elő kell segíteni a közművelődési intézmények szociokulturális szolgáltatásainak fejlesztését;

3. erősíteni kell a kulturális intézmények (közgyűjtemények és közművelődési intézmények stb.) társadalmi kohéziót erősítő, kreativitást fejlesztő szerepét, ennek szakmai hátterét;
4. fejleszteni kell a könyvtári szolgáltatásokat, meg kell erősíteni és fejleszteni kell annak szakmai hátterét, szakembereit;
5. biztosítani kell a nemzeti és egyetemes kultúra értékeinek IKT alapú hozzáférését mindenki számára;
6. támogatni szükséges a kulturális hungaricumok, kiemelkedő kulturális értékek, programok megismertetését.”

Lehetséges pályázati tematika (projekt-ötletek):

- ad 1)
  - Érintheti a levéltáros- és records management képzést
- ad 3) A levéltárak kultúraterjesztő, szolgáltató feladatait fejlesztő projektek:
  - Nyitott levéltár program (közösségi terek kialakítása, programok stb.)
  - Az egyéni és közösségi identitást erősítő genealógiai projektek, esetlegesen a Nemzeti Emlékezet Programba – ha még van ilyen – integrációval
  - Nemzeti emlékezet – személyes emlékezet program (tematikus oral history projektek)
  - A szakma egészére megfogalmazott populáris levéltári programok (rendezvények, kiadványok) vagy programcsomag
  - A levéltárak megismertetését, szolgáltatásait, népszerűsítését szolgáló programok
  - Partnerségi program a kárpát-medencei levéltárak kapcsolatrendszerének erősítésére, a kultúraszolgáltatás rendszereinek összehangolására
  - A levéltárak back-office rendszereinek fejlesztése, a szolgáltatási potenciál növelésére
  - Jelenkortörténeti projekt (1. az elmúlt ötven év forrásainak feltárása és közzététele, 2. a levéltári anyag felhasználása az oktatásban)
  - Az oktatás számára is felhasználható internetes levéltári folyóirat létrehozása a Sulinet Digitális Tudásbázissal együttműködésben
- ad 4)
  - Az NDA-val és az OSZK-val együttműködve levéltári könyvtárak katalógusadatainak internetes hozzáférhetővé tétele
- Ad 5)

- Az országos közszolgálati médiákon kívüli audiovizuális nemzeti örökség összegyűjtése, feldolgozása és használatra bocsátása
  - A maradandó értéket képviselő webes tartalmak archiválásának módszertani megalapozása
  - Az NDA-val együttműködve országos levéltári elektronikus könyvtár létrehozása
  - A levéltári anyag tartalmi és képi digitalizálása és IKT (Infokommunikációs technológia) alapú hozzáféréseinek biztosítása (elsősorban a genealógiai projekthez illesztve)
  - Egységes levéltári internetes keresőfelület kialakítása, az NDA-val történő együttműködéssel (az e-Archívumok és más, arra alkalmas digitális tartalmak integrálásával)
- Ad 6)
    - levéltári hungaricumok, kiemelkedő levéltári értékek bemutatását, közzétételét célzó programcsomag: kiadványok, internetes fejlesztések, éves kiemelt tematikájú kiállítások (pl. 2008 Magyar Reneszánsz emlékévkapcsán, majd évente más tematikával, alkalmazkodva a nemzeti évfordulók tartalmához)
  - *Megjegyzés:* a TÁMOP akcióterve még nem hozzáférhető, így az, hogy a fenti programok valóban kanalizálhatók-e, és ha igen, milyen módon, egyelőre bizonytalan. Miként az sem ismert, hogy a projektek megvalósításához szükséges infrastruktúra a TIOP segítségével előteremthető-e.

II. Társadalmi Infrastruktúra Operatív Program 2007–2013 (TIOP)

A program a humán közösségszolgáltatások fizikai infrastrukturális feltételeinek fejlesztésével kíván hozzájárulni a tartós növekedéshez és a foglalkoztatás bővítéséhez. Ennek megfelelően magába foglalja

- az oktatási infrastruktúra fejlesztését
- az egészségügyi infrastruktúra fejlesztését
- a munkaerő-piaci részvételt és a társadalmi befogadást támogató infrastruktúra fejlesztését
- a kulturális infrastruktúra fejlesztését a közösségfejlesztés szolgálatában.
Ezen belül:

- Multifunkcionális közösségi központok kialakítása a nem formális tanulás és a közösségfejlesztés szolgálatában
- A fejlesztési pólusokhoz kapcsolódó kulturális fejlesztések a munkaerő minőségének és adaptivitásának fejlesztése érdekében
- A kulturális infrastruktúra integrált fejlesztése a partnerségi együttműködésért és a hálózatosodás elősegítése érdekében

A program specifikus céljai:

- A humán infrastruktúra területi egyenlőtlenségeinek mérséklése, a hozzáférés javítása
- A humán közszolgáltatások hatékonyságának növelése, átfogó reformjuk elősegítése
- A társadalmi megújulást szolgáló tartalmi fejlesztések infrastrukturális hátterének biztosítása

Az OP törekvése, hogy megteremtse a Társadalmi Megújulás OP (TÁMOP) beavatkozásainak sikeres végrehajtásához, valamint a fenti ágazatok intézményrendszerének átfogó reformjához szükséges fizikai infrastrukturális előfeltételeket, így biztosítva egyenlő hozzáférést a minőségi szolgáltatásokhoz.

A TIOP helyzetelemzése kitér a kulturális infrastruktúrára is. Kiemeli a kistélepülések hátrányát a városokkal szemben, az intézményi háttér elmaradottságát és ennek hatását a társadalomra. Sajátos és a levéltárakra nézve rendkívül szomorú módon meghatározva a közkultúrát, megállapítja: „A közkulturális intézményrendszer (könyvtárak, múzeumok, közművelődési és művészeti intézmények) jelen állapotában nem képes hatékonyan hozzájárulni a versenyképes tudásalapú társadalom emberierőforrás-bázisának megerősítéséhez”.

A fogyatkozások felsorolásában a későbbiekben sem tér ki a levéltári rendszerre. A következő részben viszont átfogóan tárgyalja a *kulturális intézmények* állapotát. Többek között kitér arra, hogy „A közgyűjtemények épületállományának egy részénél folyamatban van a rekonstrukció, amelynek egyes ütemei befejezés előtti stádiumban vannak. Más részük műszaki állapota azonban nem kielégítő, továbbá a közművelődési intézmények épületállományának átfogó külső-belső rekonstrukciója, infrastrukturális korszerűsítése is szükséges. Az épületek nagy részében még nem történt meg az akadálymentesítés.” Ezt követően azonban figyelméből ismét kiesnek a levéltárak, mivel a problémák részletes kifejtésekor csak a múzeumokról, könyvtárakról ír, és főként a közművelődési hálózat problémáira kerít sort (az anyag ebben is kísértetiesen hasonlít a miniszter kulturális modernizációról írt elaborátumához).

Ennél is rosszabb hír, hogy a fejezet „Elektronikus kulturális tartalmak” című alfejezete sem említi meg a levéltárakat: „A kulturális tartalomszolgáltatók

oldalainak látogatottsága töredéke a legnagyobb internetes portálokénak. Az alacsonyabb érdeklődés ellenére elmondható, hogy az internetes könyvtárak, múzeumok a hagyományos „off-line” intézményekhez képest sokkal nagyobb látogatottsági szinttel bírnak. Több projekt is szolgáltat adatokat Magyarország kulturális stratégiájának zászlóshajójába, a Nemzeti Digitális Adattárba, azonban az adatok minősége és mennyisége még távol áll a korszerű tartalomszolgáltatás és a digitális technikák nyújtotta lehetőségektől.” (A kifejtésben egyértelmű a könyvtári-múzeumi központúság, sőt kizárólagosság, és figyelemfelhívó az egyébként ezer sebből vérző NDA projekt külön kiemelése!)

A *Stratégia* c. rész a program megvalósítási kereteit vázolja fel. A vonatkozó fejezet címe: „A kulturális infrastruktúra fejlesztése a közösségfejlesztés szolgálatában”. Számunkra tanulságos már az is, ahogy a fejezet eleje a tematika indikátorait megjelöli: a KSH adatai alapján bemutatja a kulturális intézmények látogatóinak számát, a 2000. év bázisadataihoz viszonyítva a 2013. év céladatait megjelölve:

	Látogatók száma	
	bázis (2000)	cél (2013)
Könyvtár:	6 142	8 000
Múzeum:	9 875	15 000
Ismeretterjesztő előadások és rendezvények:	5 019	5 500
Alkotó művelődési közösségek tagjainak száma:	149 502	230 000

A célkitűzések között szerepel még, hogy a lakosság kulturális és szabadidős szolgáltatásokra fordított kiadásainak aránya a teljes jövedelmen belül a 2002. évi 2,4%-ról 2013-ra 3,5%-ra növekedjen.

Ismét szembe találjuk tehát magunkat a tanulmányunkban tárgyalt alapproblémával, ti. a levéltárak nem rendelkeznek (mert alapfunkcióikat tekintve nem is rendelkezhetnek) olyan mérőszámokkal, amelyek a kultúraterjesztés terén elért eredményeiket (pl. a szolgáltatást igénybe vevők számát) tekintve „versenyképesek” lennének az egyéb közgyűjtemények adataival.

A stratégia ezt a helyzetet tükrözi vissza. Benne a levéltárak mint fejlesztendő kultúrapontok említve sincsenek. A hangsúly a következő fejlesztési területekre esik:

1. Kulturális vidékfejlesztés, a multifunkcionális központok kialakítása a nem formális tanulás és a közösségfejlesztés szolgálatában. A nagyvárosokban ez az oktatás, továbbképzés, korszerű tömegkommunikáció, közösség-szervezés stb. feladatait ellátó közösségi terek létrehozását jelenti. A középvárosi szinten három fő területet jelöl meg: az oktatásra és képzésre alkalmas terek kialakítása, az alkotó csoportok, műhelyek működési infrastruktúrájának megalapozása, végül a kulturális online portálok infrastruktúrájának biztosítása.

2. A második stratégiai prioritás címe: „A fejlesztési pólusokhoz kapcsolódó kulturális fejlesztések a munkaerő minőségének és adaptivitásának fejlesztése érdekében”. Két projekt meghatározás történik:
  - a) *Regionális tudástárak a fejlesztési pólusokban: egyetemi és megyei könyvtárak összehangolt fejlesztése.* Mely „többek között az egyetemeken létrehozott tudományos tartalmak, kutatási eredmények szolgáltatására alkalmas infrastruktúra fejlesztését, az együttműködő könyvtárak közös integrált rendszerének megteremtését, közös kiszolgáló rendszer infrastrukturális feltételeinek kialakítását, összehangolt biztonság- és védelemtechnikai beruházásokat, például olvasóazonosítási rendszer, gépi kölcsönzés feltételeinek kialakítását foglalja magában.”
  - b) *Új típusú, a közösségi művelődést erősítő komplex fejlesztések a fejlesztési pólusokban.* Célja új típusú komplex közösségi terek létrehozása, melyek „közérthető módon mutatják be a térségi innováció eredményeit”. A fejlesztés hozzájárul a műszaki és természettudományos (mechatronika, nanotechnológia, élettudomány stb.) pályák iránti érdeklődés felkeltéséhez, hosszú távon pedig „a műszaki és természettudományos végzettséggel rendelkezők számának növekedéséhez, mind a szakképzés, mind a felsőoktatás területén.”
3. A harmadik projektcsoport címe: „A kulturális infrastruktúra integrált fejlesztése a partnerségi együttműködésért és a hálózatosodás elősegítése érdekében”. Fő célkitűzés: „a közösségi kulturális intézményeink, közgyűjteményeink, művelődési központjaink, könyvtáraink klaszterszerű, koordinált (az erőforrások optimalizálását, a költséghatékony működést lehetővé tevő) fejlesztése. A fejlesztések célja a magas hozzáadott értéket képviselő szolgáltatásokhoz való hozzáférés erősítése a kulturális intézmények infrastrukturális fejlesztésén, az intézmények partnerségi együttműködésének ösztönzésén keresztül, amelyek elősegítik a hálózatosodást, és kistérségi, települési szinten is érvényre juttatják a szakterületek által nyújtott szolgáltatások szinergiáit. A központi elvek mentén megvalósuló fejlesztések az intézmények összefogását, hatékony működését segítik elő, részben a már meglévő intézmények további fejlesztése, részben új regionális, kistérségi és helyi együttműködési formák generálása révén.” Részprojektek:
  - a) *Közgyűjtemények és iskolák dedikált hálózatának kialakítása.* A programrész a szerzői jogi védelem alatt álló digitális tartalmakhoz való

hozzáférhetőség érdekében infrastrukturális, eszköz- és IKT-alapú fejlesztéseket tartalmaz.

- b) *Központi és települési könyvtári szolgáltatások összehangolt hálózati fejlesztése.* Összehangolt beszerzési elven nyugvó, differenciált szolgáltatásokat nyújtó, egyben művelődési és szociális centrumként is működő könyvtárak integrált, szolgáltató típusú hálózati infrastruktúrájának kialakítása és technológiai fejlesztése a korszerű információ- és tudásvagyon gyors és hatékony közvetítése céljából (fizikai és IKT-infrastruktúra fejlesztése).
- c) *Múzeumok oktatási, képzési szerepének erősítése.* A tevékenység célja a múzeumok múzeumpedagógiai programokhoz és a felsőoktatási képzéshez kapcsolódó infrastrukturális fejlesztése annak érdekében, hogy közösségi szerepüket tovább erősítve még aktívabban kapcsolódhassanak be a képesség- és kompetenciafejlesztésbe, a nem-formális és informális, egész életen át tartó tanulás folyamatába.
- d) *Az intézmények egymás közötti együttműködését szolgáló infrastruktúra fejlesztése.* A beavatkozás tartalmazza az intézmények működési feltételeinek javításához, új funkciókkal való bővüléséhez szükséges infrastruktúra fejlesztését, eszköz- és IKT-fejlesztéseket az összehangolt, hatékony és gazdaságos működés érdekében.
- e) *A kulturális tartalomfejlesztés hatékonyságát megalapozó infrastrukturális fejlesztések.* Az infrastrukturális fejlesztések célja a lakosság számára közcélú tartalmak elektronikus hozzáférhetővé tétele, lehetőleg minden társadalmi réteget elérve. Ennek keretében többek között közkulturális intézmények berendezés-felszerelés-szoftver beszerzésének támogatása.

Az operatív program szövegéből nem tűnik ki egyértelműen, hogy annak projektjeiben a levéltárak részt vehetnek-e, illetve ha igen, milyen formában. Valószínűsíthető azonban, hogy

- Az 1. pontban szereplő vidékfejlesztési pályázatokban csak akkor lehetnek sikeresek, ha önmaguk fogalmazzák meg a kultúraterjesztés multifunkcionális intézményeire elképzeléseket, vagy azokat a könyvtári, múzeumi, közművelődési programokba, pályázatokba integrálják, a partnerség, a hasznosság (és a pályázati esély) elvét szem előtt tartva. Külön figyelemmel kell lenni arra, hogy a TIOP akcióterve miként részletezi a kulturális online portálok infrastruktúrájának biztosításával kapcsolatos elképzeléseket, mert elvben itt a levéltáraknak (ha egyáltalán bekerülnek a lehetséges kedvezményezett közé) tér nyílhatna a fejlesztésekre

- A 2/a. pont vonatkozásában is csak az egyetemekkel, könyvtárakkal való bipoláris, illetve tripoláris együttműködések, közös pályázatok vagy projektpanelek megfogalmazásával, gesztorintézményekhez való csatlakozással lehetséges a részvétel
- Ugyanez mondható el a 2/b. pont esetében, ahol az innovatív eredmények történetiségét bemutató levéltári anyagok felhasználásával lehet megfogalmazni kapcsolódó feladatvégzéseket
- A 3/a. pont – ebben a megfogalmazásában – **alapvető fontossággal bírhat** a levéltárak számára! Megteremtheti azoknak a programoknak az infrastrukturális hátterét, amelyeket a TÁMOP elemzésénél ismertettünk.
- 3/b. pont. Kérdés, hogy a levéltári könyvtárakkal kapcsolatos levéltári elképzelések (ld. a TÁMOP-nál elmondottakat) kapcsolhatók-e a tematikához
- 3/c. pont. Levéltári célra csak akkor lesz alkalmas, ha az akcióterv a levéltár-pedagógiai elképzeléseknek is utat nyit.
- **3/d. pont.** Ugyanazt tudjuk elmondani, mint a 3/a. ponttal kapcsolatban. Amennyiben a levéltárak bekerülnek a lehetséges kedvezményezetttek közé, akkor például
  - az e-Archívum (vagy egy azt leváltó) program feltöltése, fejlesztése,
  - a sztenderdizált, közös keresőfelület alatt (is) működő egységes levéltári online adat- és tartalomszolgáltatás kialakítása,
  - az ehhez tartozó infrastruktúra megteremtése, fejlesztése,
  - a konkrét tartalomfejlesztések és
  - a más közgyűjtemények, oktatási intézmények tartalmaihoz, szolgáltatásaihoz történő integráció is szóba jöhetnek.
- **3/e. pont.** A 3/a. és a 3/d. pontokhoz hasonlóan fontos, talán a legfontosabb lehet, mivel úgy tűnik, hogy a kulturális kormányzat elképzeléseiben jelenleg mintha ez lenne az egyetlen pont, ahol a levéltárak látómezőbe kerülnek. Amennyiben valóban így van, akkor a szakmának a leggyorsabban konszenzusra kell jutni abban a tekintetben, hogy
  - a tartalomfejlesztések milyen távlati (levéltári) célokat szolgáljanak, illetőleg
  - milyen konzorciumokban képzelel el a pályázást és feladatvégzést,

- hogyan kapcsolódhatnak más közintézmények, civil kezdeményezések fejlesztéseihez, szolgáltatásaihoz,
- melyek azok a levéltári irategyüttesek, tematikák, amelyekre a digitalizáció, illetve a tartalomfejlesztések kiterjednek majd, végül:
- a képi és tartalmi elektronizáció szervezeti kereteit miként határozzuk meg.

Ez utóbbival kapcsolatban annak eldöntése, hogy a levéltárak egyszerű „átfuttatói” lesznek-e a pályázati pénzeknek, azokat külső, rendszeren kívüli szolgáltatókkal valósítják-e meg, vagy maguk is infrastrukturális fejlesztéseket végeznek és a feladatvégzésben operatív módon vállalnak szerepet. Az első megoldás kényelmesebb, ám a levéltárak jövője szempontjából kockázatos, mivel fennáll a veszélye annak, hogy

- a külső, levéltári anyagra épülő elektronizációt (képi, tartalmi digitalizálást) végző cégek előbb-utóbb átveszik a levéltáraktól a célmeghatározást, illetőleg a források közvetlen megszerzésével a levéltárakat az „alanyag-szolgáltatók” egyszerű szerepébe kényszerítik (magyarán: gyarmatosítják) őket;
- másrészt a levéltárak elesnek a tanulás lehetőségétől. Munkatársaik lényegében az új technikák, eljárások közelébe se kerülnek, nem tanulják meg az azokkal járó feladatvégzés metodikáját, mechanizmusát, infrastruktúra tekintetében pedig kimaradnak a fejlesztésekből.

Ugyanakkor igazak azok az érvek is, hogy a digitalizálás magas költségének előteremtése, a berendezések későbbi hatékony működtetése főként vállalkozási formában lehetséges. A vállalkozások fejlesztései pedig inkább piacorientáltak, vélhetően tehát a meglévő keresletre építenek vagy azt kívánják stimulálni.

Ebben a tekintetben is bizonyára az arany középút lesz a járható. Egyrészt a levéltáraknak a jövőben is gyümölcsöző kapcsolatokra kell törekedniük azokkal a vállalkozókkal, akik már eddig is bizonyították, hogy szolgáltatásaikat megbízhatóan és jó színvonalon, a levéltári szempontokat és érdekeket (is) figyelembe véve tudják megvalósítani. Ugyanakkor éberren és tartózkodóan kell szemlélni azokat a cégeket, akik most, a pályázati források megnyílásának hírére szállnának be az „üzletbe”.

Másrészt azonban meg kell fogalmazni olyan levéltári programokat is, amelyek nagy költséggel működnek és infrastrukturális fejlesztéseket, valamint konkrét feladatvégzést is jelentenek a levéltárak, a levéltárosok számára. Az ilyen projekteket nyilván olyan témákban és fejlesztésekre vonatkozóan kell/szabad megfogalmazni, ahol a technika későbbi működtetése is felvállalható, még ha nem is a hagyományos levéltári keretek között, hanem vegyes tulajdonosi, használati, hasznosítási formákban. (A későbbiekben felvetődhet az is, hogy az ilyen kapacitásokat egy idő után piacosítjuk, a levéltárak tehát egyfajta inkubátorházként fogadnák be ideiglenesen azokat.) Ez a rendszer adna lehetőséget például néhány (országosan talán 4–6) vidéki digitalizációs műhely kialakítására (egy-kettő ilyen működtetését talán már a mai NKA-s források is biztosítanák).

Fontos lenne annak a szempontnak az elfogadtatása is, hogy a digitalizációt mind a vállalkozók, mind pedig a levéltárak olyan berendezésekkel végezzék, amelyek párhuzamosan mikrofilmeznek is. Az ilyen berendezések bekerülési költsége ma még igen magas, de kétségkívül megsokszorozza az eredményeket, hisz összekapcsoltan érvényesíti az állományvédelmi és a kultúráterjesztési szempontokat. (A fejlesztések terén leginkább itt válhat el a szorosan vett levéltári és vállalkozói önérdék.)

III. Elektronikus Közigazgatás Operatív Program (EKOP)

Az Elektronikus Közigazgatás Operatív Program átfogó célja a közigazgatás teljesítményének a javítása. A program tárgya a közigazgatásnak a modern kor igényeinek megfelelő, az információs társadalom lehetőségeire is építő fejlesztése, melyben az eddigi intézménycentrikus hozzáállás helyébe folyamatosan a szolgáltatás-, illetve ügyfélközpontú megközelítés lép. „A kormányzati folyamatok átszervezésével, deregulációjával, majd ezt követően infokommunikációs eszközökkel történő támogatásával hatékonyabbá kívánjuk tenni az állam működését, hogy ugyanannyi szolgáltatást kevesebb erőforrással tudjon ellátni. Az operatív program magában foglalja a közigazgatás és igazságszolgáltatás működésének, eljárásainak, folyamatainak, szolgáltatásainak az infokommunikációs technológiát kihasználó modernizációját, továbbá az összes infokommunikációs eszközön keresztül nyújtható közszolgáltatás közös elemeként az ügyfelek azonosítását biztosító beavatkozásokat.” A program specifikus célként jelöli meg a közigazgatási szolgáltatások eredményességének javulását, a működés hatékonyságának növelését. A célok teljesülését tekintve két indikátort nevez meg:

(1) a lakosság és a vállalkozások részéről a közigazgatás tevékenységével kapcsolatos országos szintű elégedettség változása a program hatására, illetve (2) az elektronikus közigazgatási szolgáltatások használatának változása a lakosság/vállalkozások körében a program hatására.

Az EKOP és levéltárak kapcsolatában az első, akár hideg zuhanynak is tekinthető mondandónk kettős:

- A szöveg egyetlen helyen sem említi a levéltár, e-levéltár kifejezést
- Ugyanakkor céljai között találjuk „az elektronikus dokumentumok hosszú távú megőrzésének biztosítása szolgáltatásként” meghatározást. Ez azt jelenti (vagy ha jóindulatúak vagyunk: azt jelentheti), hogy az e-levéltár kérdése épp azért maradt ki a programból, mert a kormányzat nem is tervezi annak létrehozását, mivel az elektronikus iratok megőrzését nem a jelenlegi levéltári hálózatra, hanem külső „szolgáltatókra” kívánja bízni. (Tehát az ehhez szükséges fejlesztéseket az állam legfeljebb támogatná, de magáncégektől várná el, ennek fejében tőlük szolgáltatásként megvásárolná az iratok archiválását.) Amennyiben ez a sejtés megerősítést vagy bizonyítást nyer, alapvetően át kell értékelnünk a levéltárak önképét, de különösen jövőképét (köztük mindazt, amit fentebb mi magunk is kifejtettünk)!

Ebből a szempontból érdemes megemlítenünk, hogy míg a TIOP beavatkozásainak és az egyéb operatív programok kapcsolódásának bemutatásánál „A kulturális infrastruktúra fejlesztése a közösségfejlesztés szolgálatában” prioritás kapcsolódásaként megnevezik az Elektronikus Közigazgatás Operatív Programot a „kulturális örökség hatósági nyilvántartása, illetve az e-levéltár fejlesztési program” témában, addig magában az EKOP-ban ez a visszahivatkozás nincs benne, mint ahogy az e-levéltár kifejezés sem. (Az inkoherenciát vélhetően a végső „összefésülés” elmaradása okozta.)

Kérdés, hogy ezt az összefüggést biztatásnak tekintsék-e a levéltárak, vagyis az államigazgatás vezetői az e-levéltárban gondolkodnak, avagy épp fordítva: az iratkezelési rendszerek működtetésében érdekelt magáncégeknek kívánja átjátszani ezt a – piaci alapon – kétségtelenül jelentős profittal kecsegtető feladatot.

Némi (minimális) esélyt talán az adhat, hogy az EKOP kapcsolódási pontjairól írnak: „a humán közszolgáltatások informatikával és e-szolgáltatásokkal kapcsolatos fejlesztése terén a felhasználók azonosításáig terjedő beavatkozásokat kivéve – amely jelen OP tárgya – minden egyéb, ágazatokhoz kötődő fejlesztés a TIOP-ban valósul meg”. (Hozzáfűzik még, hogy „jelen operatív program a digitalizáció tekintetében kizárólag a közigazgatási szolgáltatások működtetését közvetlenül szolgáló beavatkozásokat vállalja fel”. Az ilyen értelmezés azt jelentené, hogy az e-levéltár megalapozása, fejlesztése a TIOP támogatási

rendszerén belül jöhetne létre. Azonban ennek ellentmond, hogy a TIOP ilyen programot nem fogalmaz meg (implicita a levéltárakat nem is említi).

Az elmondottakból adódóan csak óvatosan vetjük fel azt a két pontot, amelyekkel a levéltárak az EKOP célkitűzéseikhez esetleg kapcsolódhatnak:

- A program tervezi egy kompetenciaközpont létrehozását, amely „a legkorszerűbb ismeretek átadásával, szabványok és különböző módszerek kidolgozásával, továbbá a közigazgatáson belüli jó gyakorlatok gyűjtésével és terjesztésével hozzájárul az elektronikus közigazgatási alkalmazások széleskörű használatához”. Ennek szervezeti leképeződését ma leginkább az Elektronikus Kormányzat Központban látjuk. A felvetett elképzelés, mely szerint a levéltárak átvonnák az iratkezelés irányítását és a MEH-ben az EKK-val együttműködésben dolgoznának, illene ebbe a koncepcióba.
- Elvileg lehetségesnek látszik a levéltári hatósági jellegű tevékenységek integrálása a tervezett térségi közös közigazgatási szolgáltató központokba („Inkább az irat utazzon, mint az ügyfél!”). Szóba jöhető szolgáltatások: adatszolgáltatás, jogosultak betekintése a rájuk vonatkozó iratokba az iratok elektronikus változatának megküldése vagy a papíralapú dokumentumok utaztatása révén, az államigazgatási eljárás keretein belül (természetesen nem értve ebbe a kutatást). Ugyanígy fontos annak számbavétele, hogy a levéltári szolgáltatások miként lehetnének az Ügyfélkapun (www.magyarorszag.hu) is elérhetőek! És ehhez kapcsolódóan talán érdemes lenne elgondolkodni azon is, hogy a levéltári iratok adatai miként lennének bekapcsolhatók azokba a tartalomszolgáltatást javító fejlesztésekbe, melyek az ügyfelek, illetve a közigazgatási szervek igényeihez igazodnak.
- A levéltárak bizonyos integrálódása a közigazgatásba felveti az elektronikus kormányzati gerinchálózatra való felcsatlakozásuk lehetőségét, ami alapja lenne az egyablakos adatszolgáltatásba való bekapcsolódásuknak is.

IV. A Nemzeti Fejlesztési Tervvel kapcsolatos operatív levéltári feladatok

1. Hasznos lenne a levéltári szervezeten belül egy állandó bizottság létrehozása a LK, MOL, MLE, ÖLT, BFL vezetőiből, az NFT-vel kapcsolatos teendők felmérésére, a megvalósítás megindítására, a munka koordinálására, illetve részben elvégzésére. A bizottság mellett konzultációs testületet javasolt működtetni az államigazgatásban, a pályázati menedzselésben, az elektronikus fejlesztésekben

jártas külsős szakemberekből és a szóba jöhető projektekből szakértelemmel rendelkező levéltárosokból (max. 5-7 fő). A későbbiekben a konzultációs testület kibővíthető, operatív programok vagy akár azon belül projektek szerint is.

2. **Projektjavaslatok megfogalmazása** előbb „nyers”, majd a szükséges egyeztetések után a megfelelő nyelvi, szerkezeti és tartalmi formában. Ezek illeszkedjenek az NFT-ben, illetőleg az operatív tervekben megfogalmazott célokhoz, és feleljenek meg az alapkritériumoknak (esélyegyenlőség, fenntartható fejlődés, partnerség, horizontális kapcsolódások stb.). A projekteket az operatív tervek helyzetelemzéseit, célkitűzéseit, sőt nyelvezetét visszatükrözve kell megfogalmazni!

3. Az adott operatív programok Irányító Hatóságaival – az IH hagyja jóvá pl. a pályázati kiírásokat és a támogatási szerződésmintákat, a projektjavaslatokról szóló döntéseket –, azon belül leginkább az Operatív Program Tervezési Koordinációs Bizottságaival – meglátásom szerint – a levéltárak reprezentatív képviselőit **azonnali, közvetlen** kapcsolatot kellene felvenniük, tájékoztatva őket

- a levéltári rendszer helyzetéről, a tapasztalható infrastrukturális hiányosságokról;
- ismertetni kell a levéltárak eddigi tevékenységét, eredményeit és problémáit a célterületen;
- be kell mutatni a fejlesztési elképzeléseket, a levéltári rendszerben lévő innovatív elemeket, a modernizáció számára releváns potenciálokat;
- tisztázni kell a támogatási lehetőségeket.

A kapcsolatfelvétel akkor sem maradhat el, ha az adott operatív tervre vonatkozóan már kijelölték a közreműködő szervezeteket (melyek a pályázatok bonyolítása mellett befogadják és értékelik a projektjavaslatokat, az irányító hatósággal történt megállapodásnak megfelelően „szükség szerint bíráló bizottságokat állítanak fel és működtetnek”).

Különösen fontos az e-levéltár kérdésében felmerült értelmezési problémák, helyzetelemzés értékelése, a helyzetről való gyors és pontos bizonyosságszerzés! Amennyiben igazolódik az a gyanú, hogy a döntéshozók az e-ügyiratok archiválását a levéltári rendszeren kívüli megoldásokkal képzelik el, a szakmának hatékony és hathatós eszközökkel kell ez ellen fellépnie!

Mindezen fáradozás sikertelensége esetén összes figyelmünket a TÁMOP 2. prioritása (Az alkalmazkodóképesség javítása) felé kell fordítanunk, mely támogatni kívánja az „elavult szakmákkal rendelkezők esetében új szakképesítés” megszerzését.